

ФРІДРІХ НІЦШЕ

ТАК МОВИВ
ЗАРАТУСТРА

ЧАСТЬ ДРУГА

КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

РОМАНА
ГЕНИК-
БЕРЕЗОВСЬКОГО

Так мовив Заратустра.

Часть друга.

— Аж тогді, коли ви
всі виречетесь мене, аж
тогді поверну до вас.

Истинно, брати мої
іншими очима шукатиму
тогді загублених моїх;
іншою любовію буду
любити вас.

(Заратустра: Про чес-
ноту, що дарує. Ч. I.)

Дитина із зеркалом.

Після сього вернув ся Заратустра назад у гори і в самоту своєї печери й від'окремив ся від людей: так ждав, неначе сівач, що своє зерно розкинув. Але його душа переповнилась нетерпеливістю і тугою за тими, що їх полюбив: бо мав іще багато дати їм. Ото найтяжша доля: з любови зачинити отверту руку і, даруючи, соромитись.

Так минали йому, самотному, місяці і роки; але його мудрість зростала, гнетучи його обиллєм своїм.

Аж одного ранку він прокинув ся ще перед зорею, призадумав ся довго на постелі, і врешті промовив до серця свого:

„Чого се я зляк ся так у сні, аж прокинув ся? Не приходила-ж до мене дитина, що несла зеркало в руках?”

„Ох Заратустро — мовила дитина до мене — поглянь на себе в те зеркало!”

А коли я поглянув, крикнув я знечевя, і моє серце задрожало: бо не себе побачив я там, але чортячу морду, викривлену сміхом наруги.

Истинно, розумію я добре знак і напименне мого сну: моя наука в небезпеці, бурян хоче зватись пшеницею!

Мої вороги поросли в силу й опоганили образ моєї науки, аж мої найдорозші соромити ся мусять дарів, що дав я їм.

Я утратив другів моїх; ото прийшла година, що мені шукати-б загублених!

З отсими словами схопив ся Заратустра, але не як той, що гнаний тривоною, відлиху шукає, але як ясновидець і співець, навішений духом. Зачудовані гляділи на нього його орел і його гадюка: бо наче зоря лежало надходяче щастє на його обличю.

Що се стало ся зо мною, звірі мої? — сказав Заратустра. Чи не відмінивсь я? Чи не прийшло щастє до мене як бурний вітер?

Нерозумне воно, те щастє моє і нерозумно говорити буде: молоде воно ще — тож будьте терпеливі для нього!

Я зраний щастєм моїм: усі, хто боліє, хай лікарями будуть мені!

Назад до другів моїх і до недругів моїх! Заратустрі можна знозу промовляти і дарувати і дорогим своїм творити, що найдорозше!

Моя любов нетерпедива переливаєть ся ріками, в долину, на схід і на захід. З мовчливих гір і бурь болю шумить душа моя на доли.

За довго тужив я і глядів у даль. За довго жив у самоті: так відовчивсь я мозчати.

Ротом став ся я весь, і гуком потока, що на високих скелях: на доли хочеть ся мені кинути мою мову.

І нехай-би впала ріка моєї любови на бездоріжжя! Котра-ж бо ріка не найде врешті дороги до моря!

Є в мене озеро, пустинне, самодовольне; але моя ріка любови пориває його із собою — до моря!

Новими дорогами йду я, нова мога навістила мене; як усі, що творять, утомивсь я язиками давними. Не хочеть ся духови мому ходити більше на сиходжених підшвах.

За повільно біжить мені вся мова: — в твою колесницю сідаю, о буре! Та ще й тебе бичувати-му злобою моєю!

Як зойк і як крик перелетіти хочу всі далекі моря, поки найду острови щастя, де живуть други мої: —

І недруги мої між ними! Як люблю я всякого, до кого мені промовляти можна! І вороги мої, вони теж щастє моє.

І коли я на мого найдикшого коня сісти бажаю, тогді ратище моє найлігша підмога для мене: воно по всяк час охочий слуга стони моєї: —

Те ратище, що його на ворогів мєїх

метаю! Як дякую я ворогів моїх, що врешті мені метати можна!

За велика була натуга хмари моєї; поміж хохотами блискавок кидати-му градовицю у глибину.

Могучо піднимати-меть ся грудь моя, могучо дуне вона бурєю своєю на гори: аж облекшить ся вона.

Истинно, неначе буря приходить щасте моє і моя свобода! Але вороги мої нехай думають, що то шаліє лихий понад їхніми головами.

Ба, але й ви злякаєтесь, други мої, задля дикої мудрости моєї; і може втічете вкупі з ворогами моїми.

Ах, коли-б я умів сопівкою пастушою приманити вас назад! Ах, коли-б моя львиця мудрість навчила ся ніжно ревіти! Адже-ж чимало навчились ми у купі з собою!

Моя дика мудрість завагоніла на самотніх горах; між дикими скелями породила вона своє дитя наймолодше.

Тепер бігає безтямна по твердій пустині і шукає і шукає мягкой мурави — моя стара, дика мудрість!

На мягку мураву сердець ваших, о други мої, на любоз вашу рада-б вона послати своє найдорозше!

Так мовив Заратустра.

* * *

На островах щастя.

Фіги опадають з дерев, вони добрі й солодкі; коли опадають вони, розпукаєть ся їхня шкіра червона. Я північний вітер для доспілих фіг.

Отак, наче фіги, падуть вам сі науки, други мої: випивайте їхній сок і їхнє солодке мясо! Осінь довкола, погідне небо і поплудне.

Глядіть, яке багатство довкола нзс! А з-посеред обилля як гарно виглядаєть ся на далекі моря!

Було колись, мовлено: бог, виглядаючи на далекі моря: але нині навчив я вас мовити: надчоловік.

Бог є здогадка; але я бажаю, щоб ваша здогадка не дальше сягала, як ваша творча воля.

Чи годні ви бога сотворити? — То-ж мовчіть мені про всіх богів! Але ви могли-б сотворити надчоловіка.

Може не ви самі, брати мої! Та могли-б ви перетворитись у батьків і предків надчоловіка: і се нехай буде ваше твореннє найліпше!

Бог є здогадка: але я бажаю, щоб здогадка ваша була обмежена мислимостью.

Чи годні-б ви бога подумати? — Але отсе нехай буде ваше змаганнє до правди, щоб усе перемінилось у чоловіко-мислиме, чоловіко-видиме, чоловіко-відчуте! Власні змісли ваші ви продумайте до кінця!

А те, що ви називали: світ, те ви щойно сотворити повинні: вашим розумом, вашим образом, волею вашою і любовію повинно статись воно! Тай истинно, задля блаженства вашого, ви, що пізнаєте!

Якже хотіли-б ви без надії тої двигати життє, ви, що пізнаєте? Анї в непонятнє, анї в нерозумнє не могли-б ви врости ся.

Але; щоб серце розкрити вам до дна, о други: коли-б були боги, як-же видержав-б я, богом не бувши? От же богів не має.

Я витягнув висновок; але тепер він тягне мене. —

Бог є здогадка: та хто-ж годен-би випити всю муку здогадки тої і не вмерти? Чи-ж мала-б відобрати ся творцеві його надія, орлови його лет у вірлину даль?

Бог є думка, що від неї все просте накривлюєсь ся, і все, що стоїть, крутить ся. Як се? Час мавби загинути, і все проминаюче було-б тільки брехня?

Думати таке — се крутіж і заворот для людських ніг та ще й вимети для жолудка: истинно, мотилицею зову я таку здогадку.

Злим і чоловіко-ворожим називаю я те все навчання про одно і повне і непорушне і сите і непроминаюче!

Все непроминаюче — ось що порівняння тільки! А поети брешуть за багато. —

Про час і сгавання нехай говорять найліпші порівняння: похвалою нехай будуть і оправданням всего проминаючого!

Творити — ото велике пизволення з терпіння й облекшення життя. Але щоб творець зродив ся, для сього самого треба чимало терпіння і перемін чимало.

Так, чимало гіркого вмирання мусить вмістити ся в вашому життю, о творці! Так ви будьте заступниками й оправдателями всего, що проминаюче.

Щоб творець дитиною став ся, що новонародилась, для сього мусить він бажати теж, щоб був породілею і болем породіл.

Истинно, почерез сто душ ішов я дорогою моєю, почерез сто колисок і сто болів породу. Не один раз прощав ся я, і знаю останні години, що серце роздирають.

Але так хоче моя воля творча, моя судьба. А радше, щоб сказати вам ще щирійше: такої судьби — хоче воля моя.

Усе, що відчуває, терпить у мінні і замкнуте в тюрмі: але воля моя являєсь мені все як освободитель мій і вістун радости.

Воля освободжує : ото правдива наука про волю і свободу — її вчить вас Заратустра.

Вже не хотіти нічого, вже не цінувати нічого, вже не творити нічого ! ах, щоб отся велика втома держалась усе далеко від мене !

І в пізнаванню теж відчуваю я тільки плідну розкіш волі моєї ; і коли є невинність в пізнавальному, так се тому, що в ньому є воля, що плодити бажає.

Геть від бога і богів заманила мене ся воля ; бо що-ж можна-б творити, коли-б боги — існували !

Але до чоловіка гонить мене все наново моя пламенна воля творення ; так щось молот гонить до каменя.

Ах, люди, в камені дрімає мій образ, образ моїх образів ! Ах, чому-ж судилось йому дрімати в камені найтвердшому, найпоганійшому !

Тепер мій молот жостоко лютує проти власної тюрми. Кусні відлітають з каменя, — та яке мені діло до сього ?

Я хочу довершити : бо явилась мені тїнь — що найтихійше й найлекше всіх р'чий явилось мені !

Краса надчоловіка явилась мені наче тїнь. Ах, брати мої ! Яке-ж мені ще діло — до богів ! Так мовив Заратустра.

Про милосерних.

Други мої, дійшла глумлива мова до вашого друга : „глядіть лиш на Заратустру ! Чи не снуєть ся він між нами наче між звірями ?“

Але ліпше було-б сказано : „хто пізнає, снуєть ся між людьми як між звірями“.

Бо чоловік зоветь ся у того, хто пізнає : звір із червоними лицями.

Як сталось воно ? Чи не тим, що чоловік за часто соромитись мусів ?

Ах, брати мої ! Так говорить мудрець : Сором, сором, сором — ото історія чоловіка !

І тому приказує собі благородний, не соромлювати : сором приказує він собі перед усім, що боліє.

Истинно, не терплю я їх, сих милосерних, що раюють милосердем своїм : їм занадто сорому хибує.

Мушу-ж я бути милосерний, то бодай не хочу звати ся ним ; і коли буду ним, то найрадше з далека.

Та ще я радо закриваю голову і тікаю геть, заки пізнали мене : так накликаю і вас, щоб робили, други мої !

Коби-ж доля моя вела мені на зустріч людей без терпіння, як ви, і таких, що з ними можна - б мені засісти до спільної надії і меду й обіду!

Истинцю, я вчинив се і те задля боліючих: але краще, здавалось мені, вчиню я, навчлючись, як ліпше радіти.

Від коли є люди на світі, чоловік за мало радів: се одно, брати мої, наш гріх первородний!

Навчаючись, як ліпше радіти, ми відовчимось найліпше, як другим горе чинити і горе відумувати.

Тому я мию руку, що помогла боліючому, тому обтираю ще й душу собі.

Бо коли я бачив болінне боліючого, я соромив ся сього ради сорому його; а допомігши йому, я прогрішив ся тяжко проти гордості його.

Великі з'обовязання не родять вдячності, але жадобу мести; а коли мале добродійство не забудеть ся, то ще з нього повстане гризучий черв.

„Будьте тугі у прийманню! І виріжняйте самим прийманнем вашим!“ — так раджу я тим, що не мають нічого, щоб дарувати.

Але я даруючий: радо дарую я, як приягель приягелям. Але чужинці і, вбогі

нехай самі рвуть собі овоч з мого дерева : воно засоромлює не так дуже.

Тільки жебраків годилось-би прогнати ! Истинно, воно дратує давати їм, і дратує не дати.

Подібно-ж грішників і лиху совість ! Вірте мені, други мої : докори совісти навчають кусати.

Але що найгірше, то малі думки. Истинно, ліпше зло-вчинене, як мало-подумане !

Вправді ви мовите : „радість малими злѳо-бами заощаджує нам неодно велике зле діло“. Але тут не треба бажати щадити.

Наче боляк є зле діло : воно свербить, чіхаєть ся і вивалюєть ся на верх — воно говорить чесно.

„Гляди, я недуга“— говорить зле діло ; в тому його чесність.

Але мала думка неначе гриб : вона повзе, притилюєть ся і хоче, щоб нігде не бути — аж ціле тіло спорохнавіє і завяне від малих грибів.

А тому, хто одержимий чортом, скажу се слово на ухо : „ліпше, щоб ти виростив свого чорта ! І для тебе є ще дорога до великості !“

Ах, брати мої ! Про кожного знаємо за-багато чогось ! І не один стаєть ся для нас

прозорий, та проте нам ще далеко не можна пройти крізь нього.

Тяжко жити з людьми, бо мовчати так тяжко.

І не проти того, хто противний нам, ми найбільш несправедливі, але проти того, хто нас не обходить ні трохи.

Коли в тебе є друг, що боліє, будь постілю для його терпіння, але постілю твердо, постілю пільною: так послужиш йому найліпше.

А коли вчинить друг зло тобі, ти мов: „я прощаю тобі, що ти вчинив мені; та що ти вчинив те с о б і,— якже мені простити те!“

Так говорить велика любов; вона перемагає і прощення і милосердя.

Своє серце треба держати міцно; бо раз випустивши його, як-же легко можна втратити й голову!

Ах, де на світі діялись більші глупости, як у милосерних? І що на світі наплодило більше горя, як не глупости милосерних?

Горе всім, що люблять, і не мають високости, що була-б понад їхнім спочуттем!

Так мовив раз чорт до мене: „і бог має своє пекло: се його любов до людей“.

А недавно чув я від нього таке слово: „бог умер; від свого милосердя для людей умер бог“. —

Ото-ж стережіть ся перед милосердем: звідти насуваєть ся тяжка хмара для людей! Истинно, я розумію ся на познаках погоди!

Але зятяте ще й отсе слово: кожда велика любов стоїть понад усім милосердем своїм: бо їй хочеть ся улюблене — щойно сотворити!

„Себе самого приношу моїй любо.і, і ближнього мого як себе“ — така мова всіх, що творять.

А всі, що творять, тверді. —
Так мовив Заратустра.

* * *

Про жреців.

— — —

Раз якось подав Заратустра знак ученикам своїм і промовив до них сими словами:

„Тут є жреці: і хоч се вороги мої, ви йдіть тихо побіля них, і нехай спочиває ваш меч!

І між ними є герої; багато з між них терпіли за багато: — тому бажають чинити, щоб другі терпіли.

Вони люті вороги: нема нічого жаднішого мести, як їхня покора. І легко заболочується, хто нападає їх.

Але моя кров рідна їхній крові; а я бажаю, щоб моя кров була шанована ще й у їхній крові“. —

Коли-ж вони перейшли мимо, пройняв Заратустру біль; і не довго боровсь він із своїм болем, як почав промовляти словами:

Жаль мені того жреця. Вони всі не по мойому смаку; але се-б ще нічого, від коли живу між людьми.

Та я болію і болів із ними: вони полонені і пятновані. Той, що його зовуть спасителем, закував їх в кайдани: —

В каїдани ложних вартостий і слів безумних! Ах, коли-б хто ще спас їх від спасителя їхнього!

Колись, як море огортало їх, їм здавалось, що на острові висідають; але глянь, то була дримаюча потвора!

Ложні вартости й безумні слова, то задля смертних найстрашнійші потвори, — довго в них дримає і жде загибель.

Але врешті приходить вона і сторожить і пожирає і проглотує всіх, що на ній хати збудували.

А гляньте-ж на хати, що збудували собі сї жреці! Церкви — називають вони свої солодко-пахучі печери!

Ах, те світло пофалшоване, те повітря приглушене! Тут, де душа на високість — летіти не сміє!

Але так велить їхня віра: „на колінах суньтеся по сходах в гору, грішники!“

Истинно, раднійше бачу я безстидника, як завернуті очи їхнього сорому і набожності!

Хто сотворив собі такі печери і сходи покути? Не були-ж се ті, що сховатись хотіли і соромились чистого неба?

Аж тогді, коли чисте небо знову загляне крізь розвалені крівлі, загляне на траву й червоний мак на розвалених мурах, — тогді поверну я знову моє серце до пробутку сього бога.

Вони назвали : бог, що їм протирічило і горе діяло : і справді, чимало геройства було в почитанню їхньому !

А не вміли вони инакше любити бога свого, тільки прибиваючи на хресті чоловіка !

Трупами задумали вони жити, начорнили трупа свого ; тай в їхніх мовах чую я поганний запах гробниць.

Хто живе близько них, живе близько чорних ставів, що з них ропухи заводять з солодкою глибоко-умністю свою пісню.

Кращих пісень співати-б їм, щоб навчився я вірити в їхнього спасителя : більш спасенні муїли-б бути ученики його !

Нагих радби я бачити їх : бо лиш одна краса повинна-б проповідувати каяття. Але кого перемовить ся завинена понурість !

Истинно, їхні спасителі не прийшли з волі та з її семого неба ! Истинно, не ходили вони ніколи по килимах пізнання !

З дїр складав ся дух тих спасителїв ; але в кожду дїру поклали вони свою оману, свого покутника дїр, що його богом назвали.

В милосердію їхньому втопив ся їхній дух, і коли переливались вони від милосердя, на гору випливала заодно якась велика глупість.

Пильненько і з криком наганяли вони свою череду почерез свою стежку : якби справ-

ді лиш одна стежка вела в будуще! Истинно, ще й сі пастухи належали між вівці!

Малі духи і широкі душі були в сіх пастухів: але-ж, брати мої, які невеликі країни бували досі її найпросторнійші душі!

Знанн крові поклали вони на дорозі, що нею ішли, а глупость їхня навчала, що кровію докажусь правду.

Але кров найгірший свідок правди; кров затроює найчистіішу науку, що стаєсь вона оманою і ненавистю сердець.

І хочби хто в огонь пішов за свою науку, — що докаже сим? Истинно, ліпше, щоб з власного жару повстала власна наука!

Палаюче серце і студена голова: де вони зійдуть ся, там повстає буря, „спаситель“.

Истинно бували більші і висше-роджені, як ті, що люд зове їх спасителями, ті бурі все-загортаючі!

І більші, як були всі спасителі, мусять визволити вас, брати мої, коли хочете пійти дорогу на волю!

Ще ніколи не було надчоловіка. Нагих бачив я обох: найбільшого і найменшого чоловіка:

Але ще оба надто подібні до себе. Истинно, і найбільший був — аж надто чоловік! Так мовив Заратустра.

Про чеснотливих.

Громами й небесними вогнями треба промовляти до оспалих і спячих змислів.

Але голос краси говорить потихо: він всотуєсь тільки в найпробуджені душі.

Легко задрожав і засміяв ся нині мій щит; то святий сміх і дрожання краси.

Над вами, о чеснотливі, сміялась нині моя краса. І такий дійшов до мене її голос: „вони ще бажають, щоб — плачено їх!“

Ви ще бажаєте, щоб плачено вас, ви чеснотливі! Бажаєте заплати за чесноту, неба за землю, вічного за ваше ниці?

І тепер сердитесь на мене, що вчу, що немає заплати й заплатника? Тай истинно, не вчу я навіть, що чеснота сама собі заплата.

Ах, ото смуток мій: в основу річий вбредано заплату і кару — а тепер ще й основу душ ваших, о чеснотливі!

Нехай же моє слово клеваком дика розірве основу душ ваших; лемішем хочу я зватись для вас.

Всі тайни глибин ваших нехай добудуться на світло; і коли ви, розорані і розбиті,

лежати-мете на сонці, тогді й брехня ваша виділить ся від правди вашої.

Бо ото правда ваша: ви за чисті задля нечисті слів: месть, кара, нагорода, відплата.

Ви любите чесноту свою, як мати свою литину; але коли хто чув, щоб яка мати бажала заплати за свою любов?

Се ваше найдорозше, ваша чеснота. Жадоба перстеня містить ся в вас: щоб досягнути себе самого, за отсе бореть ся і крутить кожний перстень.

Неначе зоря, що погасає, є кожде діло вашої чесноти: її світло все ще по дорозі і мандрує — і коли-ж воно вже по дорозі не буде?

Так і сьвітло вашої чесноти ще по дорозі, хоч діло довершене вже. І будь воно забуте і мертве: його промінь світла живе ще й мандрує.

Що чеснота ваша є ваша самість, не чуже, не шкіра, не накрите: ото правда з глибини вашої душі, ви чеснотливі!

Та є і такі, що для них зоветь ся чеснота судорогами під батогом: 'а ви за довго прислухались до їхнього крику!

А другі є, що для них чеснота зоветь ся лїнивством їхніх пороків; і коли їхня ненависть і їхня зависть простягне рамена, тогді

їхня справедливість прокидаєть ся і протирає заспані очи.

А є ще й такі, що опадають в діл: їхні чорти тягнуть їх. Та чим низше потапають вони, тим жаркійше блестить їхнє око і жадаба за їхнім богом.

Ах, і такий крик долїтав до уший ваших, о чеснотливі: „що я не є, те є для мене бог і чеснота!“

А інші є, що надходять тяжко і з гуркотом, наче вози, що везуть камінне в долину: Сї говорять багато про гідність і чесноту, — своєю гальмою зовуть вони чесноту!

А ще інші є, що є наче годинники-щоденні, добре накручені; вони виконують своє „тик-так“ і бажають, щоб їхнє „тик-так“ — чеснотою звало ся.

Истинно, з отсих я маю свою потїху: де подибаю такі годинники, накручую їх моїм глумом; а вони мають ще й шорохтіти менї!

Інші гордять ся своєю пригорщею справедливости і ради неї допускають ся злочинів на всіх річах: так що світ тоне в їхній несправедливости.

Ах, як фалшиво виходить з їхнього рота слово „чеснота“! І коли вони вимовлять: „я справедливий“, то се звучить заодно наче-б: „я помщений!“

Чеснотою своєю хочуть вони видерти

очі своїм ворогам; і вивисшують ся гони на те лиш, щоб других понизити.

Є знову такі, що сидять в своєму багні і так говорять із трощі: „Чеснота — то с тихенько сидіти в багні.

Ми не кусаємо нікого й уступаємось з дороги кождому, хто хоче кусати; у всьому-ж наша думка така, яку дають нам“.

Є знову такі, що любять жести і думають: чеснота певен рід жестів.

Їхні коліна почитують все, і їхні руки є прославленням чесноти, але їхнє серце не знає нічого про се.

І знову-ж є такі, що уважають за чесноту, казати: „Чеснота доконечна“; але на правду вони думають тільки про те, що поліція доконечна.

А дехто, хто не годен бачити високого в чоловіці, називає чеснотою, коли низьке в чоловіка бачить занадто близько: свій погляд поганий зове він чеснотою.

Деякі бажають, щоб були збудовані й випрямлені і називають се чеснотою; а другі бажають, щоб були перевернені — і теж називають се чеснотою.

Так майже всі вірують, що мають свою пайку в чесноті; а що найменше хоче кождий бути знавцем „доброго“ і „злого“.

Та не на те прийшов Заратустра, щоб

усім тим брехунам і дурням казати: що ви знаєте про чесноту! Що ви можете знати про чесноту!“ --

А на те, щоб вам, други мої, опротивіли старі слова, що вивчили ви від дурнів і брехунів:

Щоб вам опротивіли слова „нагорода“, „заплата“, „кара“, „месть справедливости“. —

Щоб вам опротивіло казати: „що якесь діло є добре, значить ся, воно є несамолюбне“.

Ах, други мої! Щоб в а ш а самість була у ділі, як мати в дитині: ото нехай буде в а ш е слово про чесноту!

Истинно, я забрав у вас може сто слів і в чесноти вашої найлюбійші забавки; і тепер ви сердитесь на мене, як діти сердяться.

Вони грались над морем, — та надійшла хвиля й загорнула їхню забавку в глибину: тепер плачуть вони.

Але та сама хвиля винесе для них нові забавки і нові, різнобарвні мушлі розкине перед ними!

Так потішуть ся вони; і подібно їм і ви, други мої, свою потіху мати будете — і нові, барвисті мушлі!

Так мовив Заратустра.

* * *

Про голоту.

Життє — криниця розхоші ; та де голота не, там усі криниці затроєні.

Я друг усьому чистому ; але не можу глядіти на вискалені морди і спрагу нечистих.

Вони кинули своє око в криницю : й ото проблискує з криниці їхнє усм ханнє противнє.

Святу воду затроїли вони своєю похотю ; і називаючи розкішю свої нечисті сні, затроїли також слова.

Нераде стаєть ся полумя, коли положуть свої вохкі серця на вогонь ; навіть дух кипить і курить ся де голота зближить ся до вогню.

Нудкий і звялий стаєть ся в їхніх руках овоч : від їхнього погляду дерево сохнє вершками й валить ся від вітру.

Не один, що відвернув ся від життя, відвернувсь тільки від голоти : йому не хотїлось вживати криниці, полумя й овочу в купі з голотою.

І не один, що пішов у пустиню та із звірями усихав від спраги, не хотїв поруч з брудними погоничами верблюдів сидіти довкола цистерни.

І не одному, що надійшов як нищитель і градова туча для збіжєвих піль, бажалось тільки всадити ногу в пашеку голоті і так заткати їй горло.

Ах, не те той кусок, що коло нього найбільше гриз я : знати, що самому життю вєроговання треба і смерті і мученичих хрестів :

Але я питав ся і майже душив ся питанням : як се ? чи-ж би справді життю ще й голоти треба ?

Чи-ж би треба затроєних криниць і смердячого вогню і заваяних снів і червів у хлібі життя ?

Не ненависть моя, але моя відраза жерла голодна життє ! Ах, нераз і дух остогидав мені, коли я бачив, що й голоуга бистро-умна !

І від пануючих відвертає ся я, бачучи, що вони нині пануванням називають : коншахти і торг за власть — з голоугою !

Між народами чужої мови жив я з ушима замкнутими : щоб чужа була для мене їхня мова коншахт і їхній торг за власть.

І затикаючи носа, проходив я нерадий через усе вчєра і нині : истинно, від усього вчєра і нині заносить смородом пишучої голоуги !

Нєначе калїка, що оглух, ослїп і онїмів : так жив я довго, щоб тільки не жити з голоугою власти, письмена і розкоші.

З трудом виходив мій дух по сходах, з трудом і обережно; милостині розкоші покріпляли його; на костурі минало сліпому життє.

Що-ж сподіялось зо мною? Як визволивсь я од відризи? Хто помолоднів моє око? Як вилетів я на високість, де немає голоти біля криниць?

Чи сама відраза дала крила мені і сили, що прочули жерела? Истинно, у найвисшу високість мусів летіти я, щоб найти паново криницю розкоші!

Ах, я найшов її, брати мої! Тут у найвисшій високости впливає мені жерело розкоші! Є життє, що при ньому не пє ніяка голота!

Майже за нагально впливасш мені, кринище розкоші! І нераз опорожниш чашу тільки тим, що наповнити її бажаєш!

І ще я мушу навчитись, зближатись до тебе скромнііше: Ще надто нагально пливе моє серце до тебе:

Моє серце, що на ньому горить мєз літо, моє коротке, гаряче, понуре, моє щасливе літо: як-же прагне моє літнє серце твоєї прохолоди!

Минула ся вагаюча понурість моєї весни! Минула ся злоба моїх снігових налетів у червні! Літом став ся я весь і літнім полуднем!

Ліго у найвисшій високости із студеними жерелами і блаженною тишею : ах, прийдїть, други мої, щоб тиша була ще блаженїйша !

Бо то наша високість і наша вітчина : за високо і за стрімко живемо тут для всіх нечистих та їхньої спраги.

Киньте лиш ваші чисті очі в криницю моєї розкоші, о други ! Як моглаб вона каламутна статись від сього ! Вона засмієть ся до вас своєю чистотою.

На дереві будущего покладемо наші гнізда : вірли муть доносити в клювах їжу для нас самотних !

Истинно, не таку їжу, що до неї можна-б засісти нечистим ! Їм здавало-б ся, що поже-рають вогонь і роти попечуть собі !

Истинно, не держимо тут пробутку задля нечистих ! Ледовою печерою здавало-б ся наше щастє для їхніх тіл і для їхніх духів !

Могучими вітрами будемо жити понад ними : в сусїдстві орлів, в сусїдстві снігу, в сусїдстві сонця : так живуть могучі вітри.

І наче вітер я ще подую колись поміж них і духом моїм зупиню віддих їхнього духа : така воля будучини моєї :

Истинно, могучий вітер є Заратустра для всіх низин ; і таку раду радить він сорогам своїм і всьому, що плює : „стерезїть ся плювати проти вітру !“

Так мовив Заратустра.

* * *

Про тарантулі.

Гляди, се печера тарантулі! Хочеш бачити її саму? Ось висить її сіть: торкнись її, щоб задрожала.

Ось надходить вона: здорова була, тарантуле! Чорний трикутник на твоєму хребті, твій знак і познака; а я знаю теж, що криєть ся в твоїй душі.

Мість криєть ся в твоїй душі: де ти укусиш, виростає чорний струп; местию замотиличує твоя їдь душу!

Таким порівнанєм промовляю до вас, що замотиличуєте душі, ви проповідники рівности! Ви для мене тарантулі і зачачені местники!

Та я подбаю вже, щоб добути на світло ваші сховища: тому смію ся вам в очі моїм сміхом високости.

Тому роздираю вашу сіть, щоб ваша скаженість виманила вас з вашої печери брехії і ваша мість вискочила зпоза вашого слєва „справедливість“.

Бо щоб чоловік визволив ся від мєсти: се для мене міст до найвисшої надії і веселка по довгій негодї.

Інакше, правда, бажають тарантулі. „Се нехай зовсть ся у нас справедливість, щоб світ був повен негоди нашої мести“ — так говорять вони між собою.

Хочемо мстити ся на всьому і лаятись на все, що нерівне нам“ — так обітують собі тарантулині серця.

„Стремліише до рівности“ — ось що саме на будуще нехай буде назва чесноти ; і проти всього, що власть має, піднимати-мемо наш крик“.

Ви проповідники рівности ! Тиранське божевілле немочи реве із вас за „рівністю“ : ваші найтайніші забаганки тиранів завивають ся в слова чесноти !

Згіркнула пиха, давлена зависть, може пиха і зависть батьків ваших : з вас вона слухає полум'ям і божевіллем мести.

Про що батько мовчав, те промовило із сина ; і нераз бачив я, що син відсліднена тайна батька.

До одушевлених подібні вони : та не серце одушевлює їх, але месть. І як вони стануть ся ніжні і студені, то се не буде дух, але зависть, що ніжними й студеними вчинила їх.

Їхня заздрість веде їх також на стежки мислителів ; і се познака їхньої заздрости — все вони ідуть за далеко ; аж нарешті їхня

втомі ще на сніг мусить звалитись до сну.

З кожної їхньої скарги дзвенить месть, в кожній їхній похвалі криється злодіяння; і суддями бути, се для них рай.

Але я раджу вам, друзи мої: не вірте нікому, в кого пристрасть карати могутча!

То люде лихого роду й коліна; з їхніх обличь проглядає кат і гончий пес.

Не вірте всім тим, що говорять багато про справедливість свою! Істинно, не одного меду недостає їхнім душам.

І як вони називати-муть себе „добрими й справедливими“, ви не забувайте, що для фарисея недостає їм тільки одного — власти!

Є такі, що проповідують мою науку про життя: але разом з тим проповідують рівність і тарантулі.

А що вони промовляють по волі життя, хоч самі, ті пауки їдовиті, сидять в печерах відвернуті від життя: так се тому, що бажають горе діяти.

Горе діяти тим, що власть мають: бо для них проповідь смерті ще найліпше здається.

Будь воно инакше, тогді й тарантулі инакше учили-б: адже власне вони колись клеветали на світ і палили єретиків.

Тому не бажаю, щоб перемішувано мене з отсими провідниками рівності. Бо так

говорить до мене справедливість: „люде не є рівні“.

І вони не повинні бути! Що-ж була-би моя любов до надчоловіка, колиб я говорив инакше?

На тисяч мостах і стежках нехай тиснуть ся до будучини, і все більше війни і нерівності нехай повстає між ними: так велить мені говорити моя велика любов.

Нахідниками обрзів і марзв нехай стають ся у своїх ворожнечах, і образами та маревами нехай борються ся проти себе в най-висшому бою!

Добро і зло, багатий і вбогий, високий і низький, і всі назви вартостий: збрую нехай будуть і дзвінкими познаками, що житє саме все перемагати ся мусить!

У високість хочеть ся йому, життю самому, піднимати ся коліюмнами і ступнями: у далеку даль і ген за шасливою красою хочеть ся поглядати йому, — тому високости йому треба!

А що високости треба йому, то-ж треба ступнів і суперечности ступнів і тих, що ступають по них! В гору ступати хочеть ся життю і, ступаючи, перемагатись.

І погляньте, други мої! Тут, де печера тарантулі, здоймають ся руїни старої святині, — погляньте на них розясними очима!

Истинно, той, що колись свої думки піднімав камінням у гору, той знав про тайну всього життя як найбільший мудрець!

Що боротьба і нерівність містить ся навіть у красі, і війна за силу і перемогу: сього учить він нас у найвиразнішому порівнянні.

Як божеськи ломлять ся тут склепіння і луки в боротьбі: як світлом і тінню стремлять ся проти себе, в божеському стремлінню.—

Так певно і гарно будьмо ми ворогами, други мої! Божеськи одні проти одних стремім ся! —

Горе! Мене вкусила тарантуля, моя стара ворожиця! Божеськи певно і гарно вкусила мене за палець!

„Кара мусить -бути і справедливість -- так думає вона: не буде-ж вік за дармо пісень співати на честь ворожнечі!“

Так, вона помстила ся! І горе! тепер замотиличить местю ще й мою душу!

Та щоб я не крутив ся, други мої, привяжіть мене міцно до сього стовпа! Краще буду святим стовпником, ані-ж крутіжем мести!

Истинно, не замить і заверюха є Заратустра; а коли він і є таночник, та ніколи таночник тарантулі! --

Так мовив Заратустра.

* * *

Про славних мудрців.

— —

Ви служили людови і суєвірству його, ви славні мудрці! — а не правді! І власне тому платили вам покорою.

І тому теж терпіли ваше невірство, бо воно було жарт і обхідна стежка до люду. Так пан дозволяє невірникам і бавить ся з їхнього зухвальства.

Але хто ненависний людови як вовк псам: се вільний дух, ворог оковам, се той, що не почитує, що мешкає в лісах.

Його вигнати із його сховища — звалю ся у люду все „зміслом для слухного“: проти нього тровить він все ще своїх найостро-зубих псів.

„Бо правда є: адже люд є прецінь! Горе, горе всім, що шукають!“ — так гомоніло з-давен — давна.

Вашому людови хотіли ви право сотворити в його почеси: се назизали ви „змаганням до правди“, ви славні мудрці!

І ваше серце все говорило до себе: „з люду прийшов я: з відти теж об'явивсь мені голос божий“.

Твердо-хребті і мудрі, наче осли, були ви все речниками люду.

І не один могучий, що вигідно хотів їхати з людом, запрягав перед свої коні — ще й ослятко, якогось славного мудрця.

А тепер я хотів-би, зи славні мудрці, щоб ви скинули врешті шкіру льва із себе!

Шкіру грабежнього звіря, буйно-цятковану, і кудрі дослідника, шукача, здобуваючого!

Ах, щоб я навчив ся вірити у вашу „правдивість“, для сього мусіли-б ви попереду розбити свою волю, що почитає.

Правдивий — так називаю я того, що йде в пустині безбожні, хто розбив своє серце, що почитало.

На жовтому піску, спалений сонцем, може й він поглядає на країни багаті жерелами, де живуче спочиває під темними деревами.

Але спрага не перемовила його, щоб став ся подібний до тих вигідних: бо де є оази, там є теж статуї ідолів.

Голодною, насильною, самотною, безбожною — такою бажає себе львина воля.

Вільна від щастя наймитів, визволена від богів і почитання, безстрашна і страшна, велика і самотна: така воля правдивих.

В пустині жили здавна правдиві, вільні духи як пани пустині: але по містах живуть добре випасені, славні мудрці — тяглу.

Бо вони тягнуть заодно, неначе осли — тачки люду!

Не тому, мовби я сердивсь на них: але вони зостануться слугами і запряженими, хочби упряж блестіла на них від золота.

І не раз бували з них добрі слуги, гідні заплати. Бо так мовить чеснота: „коли мусиш бути слугою, шукай такого, що йому твоя служба послужить найліпше.

„Дух і чеснота твого пана нехай зростають від того, що ти служиш йому: так ти сам зростає-меш з його духом і його чеснотою!“

Истинно, ви славні мудрці, ви слуги люду! Ви самі зростали з духом і чеснотою люду — а люд зростав через вас! Вам у честь кажу се!

Та проте ви зостанетесь для мене людом навіть з чеснотами вашими, людом з глупими очима, — людом, що не знає, що дух є!

Дух є життє, що сам в життє врїзується: з власної муки збагачує він власне знання — чи ви вже знали про се?

А щастє духа, -- щоб був помазаний і сльозами освячений на звіря жертвенного: чи ви вже знали про се?

І навіть слїпота слїпого і його шукання і дотикання повинні свідчити про силу сонця,

що в нього він глядів, — чи ви вже знали про се ?

Горами нехай вчигь ся будувати, хто пізнає! Того за мало, щоб дух гори ворушив, — чи ви вже знали про се ?

Ви знаєте тільки іскру духа : але ви не бачите ковала, що ним він є, і не бачите жостокости його молота !

Истинно, ви не знаєте гордості духа ! Та ще менше могли-б видержати ви скромність духа, якби вона заговорила схотїла !

І ніколи ще вам не можна було кинути вашого духа в снігову яму : ви не досить горячі для сього ! Тому й не знаєте захвату його студенї.

Але у всьому ви занадто довірчигі із духом ; і з мудрости чинили: ви нераз захист і лічницю для поганих поетів.

Ви не орли : тому не зазнали ви щастя, що в страху духа. А хто не пгах, нехай не розкладаєть ся понад безоднями.

Ви для мене як літня вода : але кожде глибоке пізнаннє студене. Як лїд студенї найглибші криниці духа ; вони покріпленнє для рук горячих і ділаючих.

Чести достойні стоїте передо мною, штивні і з випрямленим хребтом, ви славні мудрці ! — вами не гонить ніякий дужий вітер і воля.

Чи ви бачили коли вітрило, що йде по

морю: закруглене, надуте, дрозжуче від нагального вітру?

Немов вітрило, що дрозжить від нагальности духа, йде моя мудрість по морю — моя дика мудрість!

Але ви слуги люду, ви славні мудрці, як могли б ви йти зо мною! —

Так мовив Заратустра.

* * *

Пісня ночі.

Настала ніч і голосійше шепочуть усі водограї. А душа моя теж водограй.

Настала ніч: аж тепер будять ся всі пісні коханців. А душа моя теж пісня коханців.

Щось невтишене, щось невтишиме є в мині; воно хоче озватись. Жадоба любови є в мині, що говорить самими словами любови.

Світло я є: ах, коли-б я ніччю був! Але в тому самота моя, що я світлом оперезаний.

Ах, коли-б я темний був і нічний! Як жадібно ссав-би я на грудях світла!

І навіть вас благословив би я ви дрібонькі, іскристі зорі і світляні хробачки там в горі! — і був-би щасливий від ваших світляних дарунків.

Та я живу у мому власному світлі, я пю назад полумя, що вибухає з мене.

Я не знаю щастя приймаючого; а нераз снилось мені, що красти ще більше щастє, як брати.

В тому убожество моє, що моя рука ніколи від дарування не відпочине; в тому зависть моя, що бачу вижидаючі очі і розяснені ночі туги.

О муко всіх даруючих ! О затьміне мойого сонця ! О жадобо за жадобою ! О пекучий голоде в насиченню !

Вони приймають від мене : та чи ворушу я їхні душі ? Пропасть є між даванням і прийманнєм ; а найменшу пропасть переступаєть ся на останку.

Голод виростає з моєї краси : я рад-би лиходіяти тим, кому ясній, рабувати їд-би обдарованих мною : — такий голоден я злоби.

Таку месть вигадує моє багатство, така підступна злоба впливає з моєї самоти.

Моє щастє дарування завмерло в даруванні, — моя чеснота утомилась сама собою від власного обилля !

Хто дарує заодно, тому грозить небезпека, що сором утратить ; хто заодно розділює, у того руки і серце покривають ся мозілами від дарування.

Моє око вже не зрошуєть ся перед соромом просячих ; моя рука стала тверда на дрожаннє наповнених рук.

Куди поділа ся сльоза мого ока і ніжність серця мого ? О самотностє даруючих ! О мовчливостє яснійючих !

Багато сонць кружляє в порожньому просторі : до всього, що темне, говорять вони своїм світлом, — для мене мовчать.

Ах, то ворогування світла проти яснійшого тіла: без милосердя мандрує воно своїми шляхами.

Несправедливе з глибини серця проти яснійшого, студене для сонць, — так мандрує кожде сонц.

Неначе буря летять сонця своїми шляхами, то їхня мандрівка. Своєї невимолої волі слухають ся, то їхня студінь.

Ах, се щойно ви, темні і нічні, що тепло творите з яснійших тіл! Ах, щойно ви п'єте молоко і нектар з вимен світла!

Ах, лід довкола мене, моя рука спалюється на леді! Ах, спрага є в мені, що усихає за вашою спрагою!

Ніч довкола: ах, чому судилось мені бути світлом! І спрагою за нічним! І самотою!

Ніч довкола: немов жерело проривається в мині моє бажання, — за мовою бажаєть ся мені.

Ніч довкола: і голоснійше щепочуть усі водограї. І душа моя теж водограй.

Ніч довкола: ото будять ся всі пісні коханців. І душа моя теж пісня коханців.

Так співав Заратустра.

* * *

Пісня танкова.

Одного вечера ішов Заратустра з учениками своїми почерез ліс ; і шукаючи за криницею, вийшов на зелену поляну, що була тихо окружена хашцею і деревами : на ній танцювали молоді дівчата. Коли дівчата пізнали Заратустру, покинули танцювати : але Заратустра підійшов до них з приязним видом і промовив такими словами :

„Не кидайте танку, милі дівчата. Не прийшов до вас ніякий ворог забави з поганим поглядом, ніякий ворог дівчат.

Я оборонець бога перед чортом : а він є дух тягости. Як мігби я, о легкі, бути ворогом божеських танків ? Або дівочих ніг з гарними кістками ?

Вправді я ліс і ніч темних дерев : та хто моєї темряви не боїть ся, найде також рожеві кущі під моїми кипарисами.

І малого бога найде також, що для дівчат є найлюбіший : біля криниці лежигь він, тихо, з замкнутими очима.

Истинно, в білеський день уснув мені, злодіяка днів ! Чи може за багато вігняв ся за мотілями ?

Не гнівайтесь на мене, гарні таночниці, що провчу трохи малого бога, — він певно буде кричати і плакати, — але й плачучи він смішний до розпуску!

І з сльозами в очах він просити буде вас до танку; а я сам спізати-му пісню танкову:

Пісню танкову і глумливу на духа тягости, мого найвисшого, наймогучішого чорта, що про нього говорять, що він є „пан світа“. —

А се та пісня, що співав Заратустра, як Купідон і дівчата танцювали:

В твоє око поглянув я недавно, ох життє! І здавалось мені, що западаю ся в незглубиме.

Але ти витягнуло мене золотою вудкою і з глумом усміхнуло ся, коли я назвав тебе: незглубиме.

„Так говорять всі риби, казало ти: чого вони не можуть зглубити, є незглубиме.

Але я тільки зміпчиве і дике, жінка в всьому, та ще й нечеснотлива:

Хоч у вас, мужів зову ся „глибока“ або „вірна“, „вічна“, „таємнича“.

Але ви мужі обдаровуєте нас заодно власними чеснотами — ах, ви чеснотливі!“

Так вона сміяла ся, неймовірна; та я не

вірю ніколи їй і сміхови її, коли погано говорить про себе.

І коли я в чотирі очі розмовляв з дикою мудрістю моєю, казала вона гнівливо: „Ти хочеш, ти бажасш, ти любиш, і тільки тому хвалиш життя!“

Я трохи-трохи не відповів їй злостю і не сказав правду загнуваній; а не можна гірше відповісти, як коли „сказати правду в очі“ своїй мудрости.

Бо так завело ся між нами: з глибини душі люблю я тільки життя -- тай истинно, найдужче тогді, коли ненавиджу його!

А що я мудрості прихильний; нераз аж надто прихильний: так се тому, що вона так дуже нагадує мені життя!

У неї його око, його сміх, б'я навіть його золота вудочка: що-ж я пораджу на те, що обоє такі подібні одно до одного?

І коли раз життя питалось у мене: „Хто се є такий, мудрість? — відповів я швидко: „Ах так! мудрість!“

За нею прагнемо і не наситимось її, глядимо крізь заслону, ловимо сітями.

Чи вона гарна? Або-ж я знаю! Але й найстарші корони ловять ся нею на вудку.

Вона змінчива й уперта; нераз бачив я, як гризла губи і чесала ся гребенем проти волосся.

Можливо, що вона лиха і фалшива і в кожній річі жінка; але тогді, як сама погано говорить про себе, тогді зводить найбільше“.

Коли я сказав се життю, воно усміхнуло ся лукаво і зачинило очі. „Про кого говориш ти се? сказало воно, чи не про мене?“

А хочби правда була твоя, — то чи-ж так говорить ся про се мені в очі. Але тепер говори врешті про свою мудрість!“

Ах, і ти знову відчинило своє око; ох житте кохана! І здавалось мені знову, що западаю ся в незглубиме. —

Так співав Заратустра. Та коли танок покінчив ся і дівчата відійшли, він посмутнів.

„Сонце давно вже за горами, сказав він нарешті; поляна вохка, з лісів тягне холод.

Щось невідоме стоїть коло мене і глядить задумчиво. Що! Ти живеш іще, Заратустро?

Чому? На що? І чим? Куди? Де? Як? Чи се не глупость, жити ще? —

Ах, други мої, се вечір так питаєть ся у мене. Простіть мені мій смуток!

Вечір настав: простіть мені, що настав вечір!“

Так мовив Заратустра.

* * *

Пісня могильна.

„Он там мовчаливий острів гробів : там лежать теж гроби моєї молодости. Туди понесу вічно-зелений вінок життя“.

Так постановляючи в серці, поїхав я через море. —

О ви, обличчя і появи моєї молодости !
О ви, погляди любови, ви божеські моменти !
Як скоро умерли ви для мене ! Я згадую вас
нині, як моїх померших.

Від вас, моїх найдорозших, померших,
доходить до мене солодкий запах, що серце
і сльози визволяє. Істинно, він потрясає і
ворушить серце самотісму морякови.

Усе ще найбогатійший я і зависти гіден
— я найбільш самотній ! Бо я мав в вас пре-
цінь, а ви ще маєте мене : скажіть, кому, як
мені, упали такі рожеві яблука з дерева ?

Я все ще наслідник вашої любови і світ
її; цвитучий буйними, дикорослими чеснотами
на вашу пам'ять. о найулюблені !

Ах, ми були сотворені, щоб жити близько
себе, ви милі, чужі дива ; і не прийшли ви
мов полохливі птахи до мене й моєї жадоби
— ні, як довіряючі до довіряючого !

Так, для вірності були ви сотворені, як і я, і для ніжних вічностей: чи-ж звати вас нині по невірності вашій, ви божеські погляди й моменти: іншої назви ще не навчився я.

Истинно, за скоро вмерли ви для мене, ви втікачі. Та ви не тікали від мене, аці я від вас: ми неповинні невірності нашої.

Щоб мене убити, задушено вас, ви співаки моїх надій! Так, на вас, о найулюблені, метала злоба стріли, щоб — моє серце влучити!

І вона влучила! Ви-ж були заодно моє найсердечніше майно і моя одержимість: тому мусіли ви молодо вмерти і так скоро!

У найбільш зраниме, що було в мене, кинено стрілу: у вас, що ваша шкіра подібна до пуху, а ще більше до усміху, що від одного погляду вмирає!

Отсе слово хочу сказати недругам моїм: що значить все убивання людей напроти того, що вчинили ви мені!

Більше зло вчинили ви мені, як все убивання людей; безповоротне забрали ви у мене: так говорю до вас, недруги мої!

Адже ви вбили обличчя моєї молодости і дива найулюблені! Товаришів моєї забави забрали ви у мене, покійних духів! На їхню пам'ять складаю сей вінок і сей проклин!

Сей проклин на ваші голови, недруги мої!

Ви-ж вкоротили моє вічне, як глина розпукаєть ся в студеній почі! Мов одно глипненє божеських очий воно явилось мені, — мов хвилина!

Так мовила колись моя чистість в щасливу годину: „божеські будуть для мене всі істоти.“

Та ви напали мене з нечистими марами; ах, куди поділа ся тогді моя щаслива година!

„Всі дні будуть святі для мене“ так мовила колись мудрість моєї молодости: истинно, мова мудрости радісної!

Але ви, н дуги, украли в мене мої почі і продали їх на безсонну муку: ох, куди поділась тогді моя радісна мудрість?

Колись вижидав я щасливих знаків з лету птахів: тогді висели ви погану совину породу на мій шлях. Ах, куди поділось моє ніжне вижиданне?

Колись обітував я відсахнутись від всеї огиди: та ви переіменили моїх близьких і найблизших у чиряки гнійливі. Ах, де подів ся тогді мій благородний обіт?

Сліпцем ходив я колись по щасливих дорогах: та ви кинули нечисть сліпому під ноги: і тепер гидко йому давної стежки сліпого.

А коли я найтяжше діло довершив і святкував побіду моїх перемог, ви се вчинили, що

ті, хто любив мене, стали кричати, що їм найбільше горе завдаю.

Истинно, то була все ваша робота: ви затроювали мені жовčiu мій найсолодший мід і пильність моїх найліпших пчіл.

Моїй добродійности насилали ви заодно що найзухвалііших жебраків; до милосердя мого зганяли ви заодно невилічимо безсоромних. Так ранили ви віру моїх чеснот.

А коли я, що мав найсвятійше, поклав у жертву: в мить приставила ваша „побожність“ свої товстійші дари до нього: щоб у парі вашої товщі задушило ся моє найсвятійше.

А раз захотів я танцювати, як ще ніколи не танцював: гсть почерез усі неба танцювати хотів я. Але ви перемовили мого найулюбленого співака.

І він заспівав понуру, глуху пісню; ах, він загудів наче глуха труба в моє ухо!

Убійчий співаче, орудє злоби, ти найневинний! Вже стояв я готовий до танку: а ти вблів своїми тонами мій захват!

Тільки в танку вмію я висказати порівнянне найвисших річий: — і осталоє тепер моє найвисше порівнянне невисказане в моїх членах!

Невисказана й невизволена осталась мол найвисша надія! І вмерли для мене всі обличчя й потіхи моєї молодости!

Як-же перетерпів я се? Як переболів і перемиг я ті рани? Як воскресла душа моя з тих гробів?

Так, є в мині, чого зранити й похоронити не можна, що скали розбиває: зоветься воно моя воля. Мовчучи, ступає вона незмінна роками.

Своєю дорогою бажає вона йти на моїх ногах, моя стара воля; твердосердий її змисл і незранима сила.

Я незранимий тільки на моїй п'яті. Ти все ще живеш тут і все ще однакова, моя найтерпелива! І все ще пробиваєш ся крізь усі гроби!

В тобі ще живе невизволене молодости моєї; як життє і як молодість сидиш ти, надійчись, на жовтих руїнах гробів.

Так, ти ще одна, що розбиваєш всі гроби: будь благословенна, моя воле! Бо лиш там, де гроби є, є воскресеннє.

Так співав Заратустра.

* . *

Про само-перемогу.

„Змаганнем до правди“, називаєте, о наймудрійші, те, що гонить і розпалює вас?

Змаганнем до мислимости всього, що існує: так зову я вашу волю!

Все, що існує, ви хочете попередю мислиме вчинити: бо ви сумніваєтесь оправданим сумнівом, чи воно мислиме взагалі.

Та воно мусить піддатись і погнутих вам! Так хоче ваша воля. Гладке мусить воно бути й підчинене духови, як його зеркало й образ.

Така вся ваша воля, о наймудрійші, ваше змаганне до могучости: навіть тогді, коли про добро і зло говорите і про цінуванне вартостей.

Вам хочеть ся ще сотворити світ, що перед ним могли-б клячати: така ваша остання надія і ваше упоєнне.

Правда, невчені, люд, — вони подібні до ріки, що по ній пливе човен: в човні сидять торжественні і завиті оцінки вартостей.

Вашу волю і ваші вартости поклали ви на ріку ставання: давне змаганне до могучости зраджує мені те, в що нарід як в добро і зло вірить.

Се ви були, о наймудрійші, що поклали тих гостей в човен і блеск їм дали і горді назви, — ви і ваша володарна воля!

Тепер ріка несе далі ваш човен: вона мусить нести його. Не pomoже, хоч заломана хвиля пинить ся і гнівливо змагаєсь проти човна!

Не в ріці небезпека ваша і кінець вашого доброго і злого, о наймудрійші: але в тій волі, в тому змаганню до могутості, — в невичерпаному, творчому бажанню життя.

Та щоб ви розуміли моє слово про добро і зло: для сього скажу вам моє слово про життя і природу всього живучого.

Я слідкував за живучим, я ходив по найбільших і найменших дорогах, щоб його природу пізнати.

Стократним зеркалом хватав я його погляд, коли зачинений був його рот: щоб говорило до мене його око. І око його говорило.

Але-ж, де тільки живуче стрічав я, там чув я також мову про послух. Усе, що живе, слухаєть ся.

А отсе друге: Приказуєть ся тому, хто сам не вміє слухатись себе. Така природа всього живучого.

Але се третє, що чув я: що приказувати тязше, як слухатись. І не тільки тому, що

приказуючий двигає тягар усіх, що слухають ся, і що той тягар може легко роздавити його :

Пробою і звагою здавалось мені всяке приказуваннє ; бо всюди, де приказує живуче, воно важить само собою.

Ба, й тогді, коли само приказує собі, воно мусить спокутувати своє приказуваннє. Для власного закону воно мусить бути суддею і местником і жертвою.

Як се так дієть ся ? питав ся я себе. Що спонукує живуче, що воно слухаєть ся і приказує і навіть приказуючи, слухаєть ся ?

Послухайте-ж мого слова, о наймудрійші ! Розважте поважно, чи вдер ся я життю в саме серце й аж до коренів серця його ?

Де я стрічав живуче, там стрічав змаганнє до могутости ; навіть у волі слуги відкрив я змаганнє, панувати.

Щоб слабше служило сильнійшому, до сього намовляє його воля, що панувати рада-б над слабшим від себе : без сеї одної розкоші не обійти ся їй.

І як менше віддаєть ся більшому, щоб мати розкіш і силу над найменшим : так віддаєть ся і найбільше і ради сили наставляє життє.

В тому є відданє найбільшого, що воно є звага і небезпека і гра на смерть і життє.

І де є жертвуваннє, прислуги і любовні

погляди : там також воля, панувати. Крутими стежечками скрадаєть ся слабший до замку і до серця могучійшого — і краде силу.

А сю тайну сказало мені само життє : „Гляди, казало воно, я те, що само му- сить за одно перемагати себе.

„Правда, ви зовете се : змаганне до тво- рення або змаганне до ціли, до висшого, дальшого, многократного — але все те одно й одна тайна.

„Краще загину я, аніж відречу са сього одного ; тай истинно, де занепад є й опадає- не листя, гляди, там життє жертвуєть ся — за могучість !

„Що мені-б бути боротьбою, ставаннем і цілю і суперечностю цілий : ах, хто відгадає мою волю, відгадає теж, якими крутими до- рогами ходити йому !

„Що-б і не творило я і як і не любило-б те, — в мить мушу бути ворогом йому і лю- бові моїй : така воля волі моєї.

„І навіть ти, що пізнаєш, є тільки стеж- ка і прослідок волі моєї : истинно, моє зма- ганне до могучости ходить також на ногах твого змагання до правди !

„Але не влучив у правду той, що стрілив за нею словом про „змаганне до істнування“ : такого змагання — немає !

„Бо-ж : чого немає, те не може хотіти ;

а що с, як? могло-б воно ще хотіти, щоб бути!

„Тільки там, де життя, є також воля; та не воля, щоб жити, але — так учу тебе я — воля, щоб силу мати!

„Багато дечого цїнуєть ся у живучого висше як само життя; але із самого цїнування говорить — змаганне до могутости!“ —

Так учило мене життя: і з його науки розв'язу я, о наймудрійші, загадку серця вашого.

Истинно, кажу вам: добра і зла, що було-б непроминаюче, — не має! Само із себе мусить воно все наново перемагати-себе.

Вашими вартостями й словами про добро і зло ви творите насильство, о цїнителі; і в тому ваша укрита любов і блеск, дрожання і переливи серця вашого.

Але більше насильство виростає з ваших вартостей і нова перемога: на ній розбиває ся яйце і лупина.

І кому судилось бути творцем доброго і злого: истинно, той мусить нищити поперед і розбивати вартости.

Так найвисше зло лучить ся з найвисшою добрістю: але вона є творча.

Ми тільки говорім про се, о наймудрійші, хоч воно однакове лихо. Та мовчати гірше; всі замовчані правди стають ся отруїні;

І нехай розбивається все, що в наших
правдах розбити ся — може! Не один дім ще
треба збудувати! --

Так мовив Заратустра.

* * *

Про величнїх.

Тихе дно мого моря : хто вгадав би, що в ньому криють ся жартобливі потвори !

Неповорушна моя глїбина : але вона влискуєть ся від плаваючих смїхів і загадок.

Я бачив нинї величнього, торжественного, покаянного духа : ох, як смїялась моя душа з його поганости !

З піднятою грудю і подібний до тих, що віддих втягають в себе, стояв він величній і мовчаливий :

Обвішаний поганими правдами, його добичю, і багатий на лахи ; тернові колючки висїли на ньому — тільки рож я не бачив.

Він не навчив ся ще смїху і краси. Понурий повернув сей ловець з ліса пізнання.

З бою із дикими звірями повернув він до дому : але з поваги його проглядає ще дикий звір — непереможений !

Немов тигр стоїть він все ще, що ладить ся до скоку ; та я не люблю сї напружені душі, мій смак не радий всїм сим відлюдкам.

І ви кажете менї, други, що не можна

спорити про смак і смакування? Алеж ціле життє один спір про смак і смакування!

Смак: то значить відразу тягар, вага і той, що важить; і горе тому живуццому, що хотїло-б жити без спору про тягар і вагу і тих, що важуть!

Коли-б він утомив ся своєю величностю, сей величній: тогдї почала-б ся його краса, — і тогдї аж хотїв-би я смакувати його і смак найти в ньому.

Аж тогдї, коли він відвернеть ся від себе, перескочить він почерез власну тїнь — тай истинно! у в л а с н е сонце!

Надто довго сидїв він у тїні, аж поблїдніли лица покаяникови духа; він майже заморив ся гєлодом від ожидань своїх.

В його оці є ще погорда; й огида криєть ся на його устах. Він спочиває вправдї, але його спокій ще не поклаз ся на сонці.

Мов бик повинен він чинити; і його щастє повинно пахнути землею, а не по ордою землі.

Мов білого бика рад-би я бачити його, як, дихаючи й ревучи, ступає перед плугом: а його рев повинен хвалити усьо, що земне!

Темне ще його обличє; тїнь руки граєть ся на ньому. Ще отїнений змисл його ока.

Навіть дїло його лежить тїню на ньому:

рука затемнює ділаючого. Ще він не переміг свого діла.

Я люблю на ньому карк вола : але тепер радби я бачити ще око ангела.

Та ще своєї волі героя мусить відовчитись він : піднятий повинен бути він, не тільки величній : — сам етер повинен піднимати його, безвільного !

Він усмиряв потвори, розв'язував загадки : але він повинен ще визволити свої потвори і загадки, в небесних дітей повинен перемінити їх.

Його пізнання не навчилось іще сміятись і зависти не знати ; його рвуча пристрасть іще не втишилась в красі.

Истинно, не в насиченню повинна замовкнути і втонуту його жадоба, але в красі ! Принадність йде в парі з великодушністю високо-умних.

З рукою почерез голову : так повинен відпочивати герой, так ще й своє відпочивання перемагати.

Та саме для героя краса з усіх річей найтяжша. Непоборне усе, що красне, для нагальної солі.

Трохи більше, трохи менше : се власне значить тут багато, значить найбільше.

Стояти з лінивими м'язами й випраженою волею : ось що найтяжше для всіх вас, о величії !

Коли сила стаєть ся ласкава і сходить у видиме: красою зову я таке обниженне.

І її від кого не бажаю так дуже краси як від тебе; о могучий: твоя добрість нехай буде твоя остання само-перемога!

Ти, думаю, до всього злого спосібний: тому бажаю від тебе добра.

Истинно, я сміяв ся нераз із слабунів, що уважали себе за добрих, бо мали кігті окалічілі!

Чесноту колюмни наслідуй: вона стаєть ся красша і ніжнійша, але в середині все твердша і вицержнійша, чим висше піднімаєть ся вона.

Так о величній, ти повинен колись бути гарний і власній красі подержати зеркало.

Тогді душа твоя розгорієть ся божеськими жадобами; і почитанне буде навіть в пустоті твоїй!

Бо ото тайна душі: аж коли герой покине її, зближаєть ся до неї, у сні, — над-герой. —

Так мовив Заратустра.

*

*

*

Про країну освіти.

За далеко в будучину загнав ся я : дроз страху проняла мене.

І коли я розглянув ся коло себе, бач! тільки час був мій одинокий товариш.

Тогді метнув ся я назад, в родину — і біг усе швидше: так прийшов я до вас, мої сучасні, і в країну освіти.

Перший раз приніс я з собою око ради вас і добре бажанне: истинно, з тугою в серці прийшов я до вас.

Але що сподіялось зо мною? Хоч як боязко було мені на душі, — я мусів сміятись! Ніколи не бачило моє око такої нестроманітності!

Я сміяв ся й сміяв ся, хоч моя нога дрожала і моє серце дрожало: „адже-ж тут вітчизна всіх горшків з фарбами!“ — казав я.

Пятьдесять мальовилами помазані на обличю й на тілі: так сиділи ви на моє диво, о сучасні!

А довкола вас пятьдескть зеркал, що влещувались вашій грі красок і повторяли її.

Истинно, ви не могли-б лїпшої маски носити, о сучасні, як ваше власне обличчє! Хто з'уміє вас — пізнати!

Записані скрізь знаками минувшини, а й ті знаки замазані новими знаками: так заховались ви добре перед усіми, що толкують по знаках!

І хочби був хто розслідником нирок: хто повірить, що у вас нирки є! Ви, здаєть ся, спечені з фарб і наклеєних карток.

Всі часи і народи проглядають всуміш крізь ваші заслони; всі звичаї і вірування говорять всуміш із ваших жестів.

Хто-б стягнув з вас заслони, завої і фарби і жести: тому остало-б ся саме стільки в руках, щоб воробців пугати.

Истинно, я сам перепуджений птах, що раз бачив вас голих і без фарби; і я полетів геть, коли той кістяк наживував до мене любовю.

Радше волїв-би я заробітником бути в підземелю біля тїний колишнього! — Повнїйші і ядернїйші — як ви, є навіть підземельні!

Отсе, так отсе горесть моїх внутре-ностїв, що не можу видержати вас анї нагих анї одїтих, сучасні мої!

Все таємниче і грізне в будучинї, і все, що колинебудь тревожило заблуканих птахів,

є справді привітнійше, позірнійше як ваша „дійсність“.

Бо так мовите ви: „ми дійсні на скрізь, ми без віри і сусвіря“: так чванитесь, віддуваючи груди — ах, грудий не маючи!

Ба, як-же могли-б вірити ви, ви пестро-манітні! — що є малюнками з усього, в що вірено колинебудь!

Ви живі переченне самої віри і тортура всіх думок. Гідні невіри: так зову вас я, о сучасні!

Всі часи сварять ся з собою у ваших духах; але у снах і поговірках усіх часів було більше дійсности, як у вашій яві!

Ви неплодні: тому немає віри у вас. Хто творити мусів, у того були все свої сні правди і зоряні знаки — і він вірив у віру!—

Ви ворота полу-отверті, що біля них ждуть грабарі. Й ото в а ш а дійсність: „Все варте того, щоб загинуло“.

Ах, які-ж худі в ребрах ви стоїте передо мною, о неплодні! І не один між вами мабуть зрозумів свою нужду.

І мовив: „мабуть якийсь бог взяв щось у мене крадьки, коли я спав. Істинно, досить, щоби зробити з того самичку!

Чудне убожество моїх ребер!“ так говорив уже не один сучасний.

Справді, сміяти-б ся з вас, о сучасні!
Особливо, коли самі дивуєтесь собі!

Горе мені, коли-б я не міг сміятись з по-
диву вашого, коли-б я мусів випивати все
протівне з ваших чаш!

Але так — я беру легко вас, бо т я г а р
маю двигати; що-ж мені завадить, коли хру-
щі й летючі червячки сядуть на мій оберемок!

Истинно, від них не стане тязше мені! Не
від вас, о сучасні, прийде до мене втома велика.—

Ах, куди-ж іще поступитись мені з моєю
тугою! З усіх гір розілядаю ся на країни
батьківські і материнські.

Але рідної країни не найшов я ніде:
без постійного місця був я у всіх містах,
виїздом був я на всіх брамах.

Чужі для мене і наруга є мої сучасні,
що до них привело мене недавно моє серце;
і прогнаний я з усіх країн батьківських і ма-
теринських.

Тому люблю ще тільки країну дітий
моїх, що невідкрита, в найдальшому морі:
її велю моїм вітрилам шукати й шукати.

На моїх дітях банаю надгородити за
те, що я дитина батьків моїх: і на будучині
за отсю сучасність! —

Так мовив Заратустра.

Про непорочне пізнаннє.

Як учера місяць зійшов, думав я, що хоче породити сонце: так широко й вагітно лежав на горизонтї.

Але він був брехун з його вагітністю; і вже скорше повірю в мушину, що на місяці, як у жінку.

Правда, не багато в ньому й мушини, в тому несмілому сновидї нічному. Істинно, з нечистою совістю мандрує він понад дахи.

Бо він повен похотї й заздности, той чернець на місяці, похотї за землею і всіми radoшами коханців.

Нї, я не терплю його, того коцура на дахах! Противні для мене всі, що хилкують в'округ полу-замкнутих вікон!

Набожно і мовчливо мандрує він по килимах звїзд: — та я не люблю легко-ступаючих мужеських ніг, що на них не брящуть ні яка острога.

У ретельного говорить кожний крок: а кіт прокрадаєть ся почерез землю. Гляди, як по-котячому наближаєть ся місяць, як неретельно! —

Отсе, порівнянне даю вам, чутливі облудники, вам „чисто-пізнаючим“! Вас називаю я — похотними!

І ви теж любите землю і земське — я відгадав вас добре! але у вашій любові є сором і совість нечиста, — ви до місяця подібні!

Погорджувати землею намовлено вашого духа, але не утробу вашу: а в о н а у вас, що найсильніше!

І тепер ваш дух соромить ся, що слухати мусить утроби вашої, і з сорому блукає по крутих і брехливих дорогах.

„Ото було-б у мене найвисше — мовить до себе ваш забреханий дух — поглядати на життя без жадоби, а не, наче собака, з високопленим язиком:

„І почувати ся щасливим у погляданню, з волею завмерлою, без руху і жадоби самолюбства — з усім тілом студеним і сірим як попіл, але з місяцевими, упоєними очима!

„Ото було-б у мене наймилїйше, — так обманює себе обманений — любити землю, як місяць любить її, і тільки поглядами дотикатись її краси.

„Й ото нехай буде для мене непорочне пізнанне всіх річий, що-б нічого не бажав я від них, окрім, щоб було можна мені лежати перед ними, як зеркала із сто очима“.

Ох, ви чутливі облудники, ви похотні!
У вас немає невинності в жадобі: і тому кле-
печете на пожаданне!

Истинно, не творчою, плодною, става-
нням-радісною любовію ви любите землю!

Де є невинність? Де бажанне плоджен-
ня. А хто понад себе бажає творити, у того
воля найчистіjšа.

Де є краса? Де я всею волею му ш у
хотіти; де бажаю любити і загинути, щоб
образ не тільки образом зостав ся.

Любити її гинути: йде в парі споконві-
ку. Бажати любові: то значить бути теж охо-
чим на смерть. Так мовлю я до вас, боягузів!

Але ваше безмужнє зирканнє хоче зва-
тись „контемпляцією“! І все, чого можна ді-
ткнутись боягузними очима, вам хочеть ся
охрестити „гарним“! Ох ви, що брудите іме-
на благородні!

Але се буде проклін на вас, ви непоро-
чні, чисто-пізнаючі, що ви ніколи вродити не
вродите: хочби як широко й вагітно лежали
на горизонті!

Истинно, ви набираєте рот повен благо-
родних імен: а ми вірити повинні, що се сер-
це переливаєть ся у вас, ви брехуни?

Та мої слова незначні, погорджені, кри-
ві: я радо піднімаю, що при вашому обіді
впаде під стіл!

Але все ще зможу я ними — сказати правду облудникам! Так, мої ости, мушлі й колючі листки ще закрутять носи облудникам!

Погане повітря лежить заодно коло вас і ваших обідів: адже ваші похотні думи, ваші брехні і затаєння містять ся в повітрі!

Зважте-ж ся попереду — повірити собі самим, собі й утробі своїй! Хто не вірить собі самому, той бреше заодно.

Куклу якогось бога завісили ви перед собою, ви „чисті“: в куклу бога заліз ваш поганий червяк!

Истинно, ви обманюєте себе, ви „контемплативні“! І Заратустра був колись блазень вашої божої шкіри; не здогадувався він про гадючі перстені, що ними була напхана.

І здавалось мені, що бачу, як душа бога грає у ваших грах, ви чисто-пізнаючі! Тоді не бачив я ліпшої штуки як ваші штуки!

Гадючу погань і смород поганий затаювала передо мною даль: і затаювала, що хитрість ящірки звиваєть ся тут в похотях.

Але я підійшов до вас близько: тепер настає він для вас, — кінець любощам місяця!

Погляньте-ж на нього! Прихоплений і блідий стоїть він перед ранньою зорею!

Бо ось вже надходить вона, полумінна, — її любов до землі наближаєть ся! Невин-

ність і творча жадова є всяка сонішна любов !

Глядіть лиш, як нетерпеливо надходить вона почерез море ! Чи не почуваете спраги й горячого віддиху її любови ?

З моря хоче пити соня і його глібшу втягнути в гору до себе : й ото піднімасть ся жадова моря тисячу грудий.

Йому хочеть ся, щоб цілувала і пила його спрага сонця : повітрем хочеть ся стати йому, високою і стежкою світла і світлом самим !

Истинно, як сонце люблю я житє і всі глибокі моря.

І се зову я пізнаннем : усе, що глібоке двигнути в гору — на мою високість !

Так мовив Заратустра.

* * *

Про вчених.

Коли я спав, прийшла вівця і їла з виноградного вінка на моїй голові, — а з'ївши, мовила: „Заратустра вже більше не вчений“.

І пішла надута і горда. — Дитина оповідала мені про се.

Я лежу радо, де діти грають ся, під розваленим муром, між будяками і червоними маками.

Я вчений єще у дїтий і в будяків і в червоних маків. Вони невинні, навіть у свому лукавстві.

Але для овець я більше невчений: така доля моя — щоб святिला ся!

Бо по правді так було: я виселив я з дому вчених та ще й дверми тріснув за собою.

За довго сивїла моя душа голодна коло їхнього стола; я не вимуштруваний, як вони, до пізнання, наче до лускання орїхів.

Я люблю волю й повітре понад свіжою землею; і радше спати-му на волових шкірах, як на їхніх почестях і пошанах.

Я занадто горячий і спалений власними думками: нераз віддиху не стає мені. Тодї мушу на волю, геть із запорошених комнат.

А вони сидять холодні в холодній тині: вони бажають всюди бути тільки видцями і стережуть ся, щоб не сидіти, де сонце припікає стопи.

Немов ті, що вистоюють по дорогах і вибалушують очі на прохожих: так ждуть вони й вибалушують очі на думки, що другі подумали.

Коли хватити їх руками, то вони курять ся хмарою пороху, мов мішки з мукою, — курять ся недобровільно: але хто-би годен вгадати, що їхній порох походить із зерна і жовтого обилля літніх піль?

Коли стануть мудрувати, мене проймає морозом від їхніх малих приказок і правд: на їхній мудрости лежить запах, наче-би вона походила з багна: і справді, я вже чув, як з неї жаба квакала!

Вони зручні і мають мудрі палці: куди моїй простоті до їхньої многоскладности! На всякому ниткуванню, завязуванню, мотанню розуміють ся їхні палці; так тчуть вони панчохи духа!

З них добрі годинники: треба лиш дбати, щоб їх вміло накрутити! Тоді показувати-муть вірно години і чинити при тому скромний галас.

Вони працюють як млини і ступи: тільки киньте їм свої плідючі зерна! — вони вже

знатимуть, як розмолоти їх дрібно і зробити з них білий порох.

Вони уважно заглядають один другому в палці і не дуже довіряють один одному. Помислові в малих хитрощах, ждуть вони на таких, що їхнє знання ходить на кривих ногах, — ждуть наче павуки.

Я бачив, як вони все обережно приладжували отрую ; і все при тому натягали скляні рукавиці на палці.

Навіть фалшивими кістками вміють вони грати ; і я бачив, як грали з таким запалом, аж потили ся.

Ми чужі для себе, й їхні чесноти ще більш противні мені, як їхні фалші і фалшиві кістки.

І коли жив я у них, жив понад ними. Тому озлобились на мене.

Їм не хочеть ся нічого знати, що хтось ходить понад їхніми головами : і вони наклали дерева, землі і смітя між мною і своїми головами.

Так приглушили відгук моїх кроків : найгірше чули мене досі між найбільш ученими.

Похибки і слабість всіх людей поклали вони між собою і мною : — „хилкою підлогою“ зовуть вони те по своїх домах.

Та проте ходжу я з моїми думками їм
п о н а д голови; і хочби я хотів ходити по
власних полях, все таки був-би я попад ними
й їхніми головами.

Бо люди нерівні: так мовить справе-
дливість. І чого я хочу, сього не можна їм
хотіти! —

Так мовив Заратустра.

* * *

Про поетів.

„Від коли пізнав я ліпше, що тіло — мовив Заратустра до одного з учеників своїх — від тогді дух є для мене тільки наче дух; і все те „непроминаюче“ — воно теж порівнянне тільки“.

„Я чув уже раз отсі слова від тебе, відповів ученик; тогді додав ти був до них: „але поети брешуть за багато“. Чому говорив ти, що поети брешуть за багато?“

Чому? сказав Заратустра. Ти питаєш ся, чому? Я не належу до тих, що їх можна шитати за їхнім чому.

Чи-ж моє переживанне вчорашнє? Се вже давно, що я переживав основи моїх поглядів.

Чи-ж не мусїв би я бути бочкою памяти, коли-б хотїв мої основи мати біля себе?

Вже того за багато, що й самі погляди мушу зберігати; не один птах утікає від мене.

А також подибую в моім голубнику заблуканого звіря, що чужий для мене, і дрозить, коли покладу руку на нього.

Та про що то колись говорив тобі Заратустра? Що поети брешуть за багато? — Але-ж Заратустра і сам поет.

Чи ти віриш, що тут сказав він правду?
Чому ти віриш в те?“

Ученик відповів : „Я вірю в Заратустру“. Але Заратустра потряс головою й усміхнув ся.

Від віри не буду я щаслиий, сказав він, особливо від віри в мене.

Але приймім, що хтось сказав з усею позагою, що поети брешуть за багато : його правда, — ми брешемо за багато.

Ми теж за мало знаємо і до науки ми не раді : вже тому мусимо брехати.

І хто з нас, поетів, не фалшував свого вина? Не одна отруйна мішанина ставала ся в наших пивницях, неодно, чого описати не можна, діяло ся там.

І тому, що за мало ми знаємо, нам припадають до вподоби убогі духом, особливо, коли се будуть молоді жіночки !

І навіть ще за тими річами тужимо, що про них розказують вечерами старі бабуні. Се називаємо в собі вічно-жіноче.

І наче-би був якийсь особливий, таємничий доступ до знання, що за сипуєть ся для тих, хто вчить ся чого небудь : так віримо в люд і його „мудрість“.

А в отсе вірять усі поети : хто насторожить уші, лежачи в траві або на самотних склонах, дізнаєть ся про річі, що є між небом і землею.

Як-же навістять їх ніжні зворушення, вони всі думають, що сама природа залюблена в них :

І скрадаєть ся до їхнього уха, щоб говорити таємничу і залюблену, облесну мову : сим вони чваняють ся і дуять перед всіми смертними !

Ах, є стільки річий між небом і змлею, що про них тільки поетам догодить ся де-нещо марити !

Особливо понад небом : бо всі боги є порівнянням поетів, обманою поетів !

Истинно, нас тягне заодно в гору — іменно в царство хмар : на них кладемо своїх пестрих бовванів її зовемо їх відтак богами і надлюдьми :

Вони саме досить легкі для тих престолів ! — всі ті боги і надлюди.

Ах, як утомивсь я всім недостатним, що має конче статись подією ! Ах, як утомивсь я поетами !

Коли Заратустра промовив отсе, його ученик загіївав ся на нього, але мовчав. Мовчав теж Заратустра ; а його око повернуло ся на внутр, якби гляділо в далекі далі. Нарешті він зітхнув і віддихнув ся.

Я цинішній і колишній, мовив він ; але

є щось у мині, що завтрішнє і поззвґрішнє і колись будуще.

Я утомив ся постами, старими і новими: вони поверховні для мене і мілкі моря.

Вони не думали досить глибоко: тому почуваннє їхнє не спадало на дно.

Трохи розпусти і трохи нудьги: се ще була їхня пайліпша налума.

Подих і трькігня опирів є для мене брєнкїт їхніх арф; що знали вони досї про жар тонів! —

Вони для мене нечисті досить: вони всі каламутять свої води, щоб здавали ся глибокі.

І з тим вони радо подають ся за мителїв: та для мене вони остануть ся як посередники і мішаючі, як пів-половинні і нечисті! —

Ах, я закидав було мої сїти в їхні моря і хотїв добру рибу ловити: але заодно витягав я голову якогось старого бога.

Так море давало голодному камінь. І вони самі мабуть з моря родом.

Правда, у них находять ся перли: тим більш подібні вони до морських звірят. І замісь душі подибував я не раз у них солений намул.

Вони навчились від моря ще й його пихи: хиба-ж море не є пава всіх пав?

Перед найпоганішим буйзолом розкладає воно свій хвіст, ніколи не втомить ся воно своїм мережковим вахлярем із срібла і шовку.

А буйвол глядить на те понуро, близький в своїй душі до піску, ще ближший до гушавини, а найблизший до багна.

Що для нього краса, морз й павині пера!
Отсе порізнанне кажу я до поетів.

Истинно, їхній дух є пава пав і море пихи!
Видців бажає дух поета: будь вони навіть буйволи! —

Але я утомив ся тим духом: і бачу час, коли й він сам утомить ся собою.

Я бачив уже поетів перемінених, із зором зверненим проти себе.

Покаянників духа бачив я, що надходять: з них вони вирости.

Так мовив Заратустра.

* * *

Про великі події.

Є один остров на морі — недалеко від щасливих островів Заратустри—що на ньому без упину курить ся вогняна гора ; про нього говорить люд, говорять особливо старі жінки із люду, ніби він, мов скальній злом, поставлений перед ворота підземеля ; а крізь вогняну гору веде вузка стежка в долину, до самих воріт підземного царства.

Під той час, коли Заратустра пробував на островах щастя, стало ся, що якийсь корабель закинув якора біля осгрова, що стоїть на ньому вогняна гора ; а його залога висіла на землю, щоб стріляти кріликів. Під опівденну годину, коли капітан і його моряки були знову при купі, побачили вони якогось чоловіка, що наближав ся до них в повітрію, і якийсь голос гомонів виразно : „вже пора ! Вже крайна пора !“ Коли-ж постать була найблизше до них — а вона летіла скоро наче тїнь в напрямку, де лежала вогняна гора — пізнали вони на превеликий страх і диво, що се був Заратустра ; бо вони всі вже бачили його, крім одного капітана, і любили його,

як люд любить: почуттєм, що в ньому любов і страх мішають ся на половину.

„Погляньте тільки! мовив старий керманіч, Заратустра летить до пекла!“ —

Під той сам час, коли сі моряки висіли на вогняному острові, розійшла ся чутка, що Заратустра пропав; коли-ж розпитували про се його приятелів, вони оповідали, що Заратустра пішов у ночі на корабель, не кажучи нічого, куди хоче їхати.

З того почав ся неспокій; а днів три опісля прилучило ся до неспокою оповіданне моряків — і тепер весь нарід заговорив, що Заратустру чорт взяв. Його ученики сміяли ся вправді на таку балаканину; а один з них навіть сказав: „я радше повірю, що Заратустра чорта взяв“. Але в глибині душі вони всі були зажурені і зтужені: яка-ж була їхня радість, коли пятого дня Заратустра явив ся між ними.

А тут вам оповіданне про розмову Заратустри з вогняним псом:

Земля, казав він, має шкіру; а в тої шкіри багато недуг. Одна з тих недуг зоветь ся на приклад: „чоловік“:

А друга з тих недуг зоветь ся „вогняний пес“: про нього люди набрехали собі багато й дали обрехати ся.

Щоб збагнути сю тайну, пішов я через

море: і я побачив голу правду, истинно! бо-су аж по шию.

Яке діло з вогняним псом, я вже знаю; і знаю, що таке ті чорти перевороту, що їх боять ся не одні старі бабуні.

До мене, вогняний псе, з твоєї глибини! кликав я, і скажи, яка глибока та глибина! Звідки береть ся, що ти ось винорскуєш в гору?

Ти пєш багато з моря: про се говоришь твоя засолена вимова! Истинно, як на пса глибини ти за надто годуєш ся з поверхні!

Я мав тебе найвисше за черевомова землі: і все, коли чув я мову чортів перевороту, я бачив, що вони як ти: пересолені, забрехані і плоскі.

Ви вмієте ревіти й затемнювати попелом! Ви найліпші гавкачі і навчились добре штуки, варити намул до кипіння.

Де ви є, там мусить бути намул недалеко і багато губковатого, печерного, здавленого: воно хоче на волю.

„Воля“ ревете ви всі найраднійше: та я відучив ся вірити у „великі події“, скоро багато реву і диму здоймаєть ся довкола них.

І вір мені, друже крику пекельний! Найбільші події — то не ті наші найголоснійші, але наші найтихші години.

Не довкола винахідників нового крику:

коло винахідників нових вартості:й обертаєть ся світ ; не чу т н о обертаєть ся він.

І признай ся тільки ! Не багато оставало ся все, коли твій крик і дим проступав ся. Що з того, що якесь місто обернуло ся в мумію, і якась статуя лежить в намулі !

І ще одно слово скажу всім, що статуї перевертають. Нема мабуть більшої глупости, як сипати сіль у море і кидати статуї в намул.

В намулі вашої погорди лежала статуя : та се власне закон її, що з погорди виростає для неї знову життє і жива краса !

З чертами богоподобними піднімаєть ся вона, болізно приманчива ; тай истинно ! вона ще й подякує вам, що перевернули її, о переверотники !

А отсю раду раджу я королям і церквам і всьому, що слабе від старости і чесноти — дайте тільки перевернути себе ! Щоб знову прийшли ви до життя, і до вас — чеснота !

Так говорив я до вогняного пса : а він перебив мені, бурмочучи, і запитав са : „Церква ? Що се таке ?“

„Церква ?“ відповів я, се такий рід держави, і власне найбільш брехливий. Але ти мовчи, облудний псе ! Ти знаєш свій рід хиба найліпше !

Подібно тобі є держава облудний пєс ; подібно тобі промовляє вона радо димом і ревомі, — щоб, подібно тобі, розбудити віру, начеби говорила з черева річий.

Бо їй хочеть ся доконче бути найпершим звірем на землі, їй державі ; і люди вірять їй“. —

Коли я сказав се, вогняний пєс почав метати ся, наче безумний із зависти. „Як, кричав він, найперший звір на землі ? І їй вірять справді ?“ І стільки випарів і страшних зойків стало добувати ся з його горла, що я думав, що він задушить ся від злости.

Нарешті втишив ся він, і його хлипавка перестала ; і коли він був спокійний, сказав я, сміючись :

„Ти сердиш ся, вогняний пєс : значить ся, моя правда що-до тебе !

А щоб вона остала ся за мною, послухай про иншого вогняного пєса : той говорить справді із серця землі.

Золотом дише його віддих і золотим дощем : так хоче його серце. Що для нього попіл і дим і горячий намул !

Сміх вилітає з нього, наче барвисті облаки ; він нерадий твому булькотанню, плюванню і сердитости утроби !

А золото і сміх — він добуває із серця землі : бо знай, — серце землі золоте“.

Коли вогняний пес почув се, не видержав довше прислухуватись до мене. Засоромлений сховав віні хвіст під себе, сказав тихим голосом вав! вав! і заліз назад в свою печеру!

Так оповідав Заратустра. Але ученики ледви чи й слухали його: така велика була в них охота, розказати йому про моряків, криликів і летючого чоловіка.

Що мені думати про се! сказав Заратустра. Чи я справді опир?

То певно була моя тінь. Ви мабуть чули вже дещо про подорожного і його тінь?

Та одно певно: мені треба держати її коротше, а то вона збавить мене слави“.

І ще раз потряс Заратустра головою і дивувався. „Що мені думати про те!“ сказав він ще раз.

Чому кричав той опир: „вже пора! вже крайна пора!“

Для чого-ж то — крайна пора?“ —

Так мовив Заратустра.

* * *

Вістун.

„— і я бачив великий смуток, що наступав на людий. Найліпші утомили ся своїми ділами.

Зійшла така наука, поруч неї бігла така віра : „все пусте, все однакове, все було!“

І з усіх верхів загомонів відгомон : „все пусте, все однакове, все було!“

Пожали ми добре : але чому всі плоди погнили нам і поруділи? Що впало з поганого місяця останньої ночі?

На дармо була наша праця, в отрую перемінилось наше віно, поганий погляд звялив наші ниви і серця, аж пожовкли.

Ми висохли всі ; і коли вогонь упаде на нас, куримось як попіл : — так, навіть вогонь втомили ми собою.

Всі криниці висохли для нас, і море уступилось. Кождий кусень землі хоче розпукнутись, але глибина не приймає!

„Ах, де є ще море, що в ньому можна-б втонути“ : так гомонить наша скарга — понад мілкі багна.

Истинно, щоб вмерти, на се ми втомлені за дуже ; проте сторожимо ще й живемо — в гробових пивницях !“ —

Так, чув Заратустра, що промовляв вістун ; і те вістування пройняло його душу і відмінило його. Смутний ходив він і втомлений ; і ставав ся подібний до тих, що про них говорив вістун.

Истинно, мовив він до учеників своїх, вже не багато хибує, щоб настали ті довгі сумерки. Ах, як вратувати мені моє світло !

Щоб воно не задушилось в тім смутку ! Адже дальшим світам йому судилось світити, і найдальшим ночам !

Так зажурений в серці ходив Заратустра ; і через три дні не приймав їди ні напитку, не знав, що спокій, і забув, що мова. Нарешті стало ся, що заснув глибоким сном. А його ученики сиділи довкола нього, сторожучи по довгих ночах, і ждали з журбою, чи не прокинет ся він і знову стане говорити і подужає свій смуток.

А отсе та мова, що говорив Заратустра, коли пробудив ся ; тільки голос його доходив до учеників, якби з далекої далі :

Послухайте мого сну, що снів я, о други, й допоможіть відгадати його.

Він все ще загадка для мене, мій сон ;
його змісл захований у ньому й опутаний, ще
не здоймаєть ся понад ним на вільних крилах.

Мов-би я відрік ся всього життя, спи-
лось мені. Сторожем ночі і гробів став ся я,
ген на замку-горі смерти.

Там стеріг я її домовин : і повно було
тих знаків побіди в глухих склепіннях. Із
скляних домовин гляділо на мене переможене
життє.

Я вдихував запах запорошених вічності :
в задусі і пороху лежала моя душа. Гей, та
хто міг би там провітрити свою душу !

Ясність півночі була все коло мене, са-
мота таїла ся побіч неї, а третя рохтіла ти-
шина смерти, найгірша між моїми друзками.

Я носив ключі, найзаржавлені між усіми
ключами ; і вмів ними відчиняти найскрипли-
війшу браму.

Немов зловісне кранканне розлягаз ся
гомін по довгих хідниках, коли піднимали ся
крила брами : якже погано кричав сей птах,
як нерадо давав ся він будити !

Але ще страшнійше стискало ся серце,
коли він замовкав знову і довкола залягала
тишина і я сидів одинокий в тому зрадли-
вому мовчанню.

Так минав, волік ся мені час, коли про

час можна говорити! Але врешті склало ся те, що пробудило мене.

Тричі вдарено до брами, мов громами, тричі відгукнулись і завили склепіння: тогді пішов я до брами.

Альпа! кричав я, хто несе свій попіл у гори? Альпа! Альпа! Хто несе свій попіл у гори?

І я обернув ключа, піднимав браму, моголивав ся. Та не була вона ще й на мізинний палець розтверта:

Як вихор розірвав на остіж її крила: і з шумом, свистом і пронизанням кинув перед мене чорну домовину:

І з шумом і з лоскотом і свистом розпукла ся домовина і плюнула тисячкратним хохотом.

І з тисяч тварюк дітих, ангелів, сов, блазнів і мов діти великих мотилів лунав і глумив ся і шумів проти мене сміх.

Страх без тьми повалив мене на землю. Я кричав із жаху, як не кричав ніколи передше.

Але власний крик пробудив мене: і я прийшов до себе.

Так оповідав Заратустра про свій сон і замовк опісля: бо не знав іще, як свій сон толкувати. Але ученик, що його найбільше любив, схопив ся живо, взяв руку Заратустри і промовив:

„Твоє життя само толкує нам твій сон,
ох Заратустро!

Чи ти не є вітер з пронизливим свистом,
що розриває брами в замках смерти?

Чи ти не є домовина, повна барвистих
лукавств і ангельських тварюк життя?

Истинно, мов тисяч кратний дїточий хо-
хот вриваєть ся Заратустра у всі гробниці,
сміючись на тих сторожів ночі і гробів і на
всіх, хто брящить понурими ключами.

Лякати їх і кидати на землю будеш ти
своїм сміхом; безсилле і пробудження свідчи-
ти-муть про твою силу над ними.

І тогдї, коли настануть дозгі сумерки
і смертна утома, ти не зайдеш на нашому
небі, о речнику життя!

Нові зорі дав ти нам бачити і нову ве-
личність ночі; истинно, сам сміх розняв ти
мов барвистий намет понад нами.

Тепер плисти-ме вечно дїточий сміх з
домовини; налітати-ме побідно могучий вітер
для всякої смертної втоми: на се ти сам ру-
читель і вістун!

Истинно, про них самих снів ти,
про твоїх ворогів: то був твій найтяжший сон!

Але так, як ти пробудив ся від них і
прийшов до себе, так повинні пробудитись
вони - і до тебе прийти!“ —

Так мовив ученик ; а всі другі тиснулись до Заратустри і брали його за руки і хотіли намовити його, щоб кинув постіль і смуток і вернув ся до них. Але Заратустра сидів ви-прямлений на своїм леговищі, і з не своім по-глядом. Немов той, що повернув з далекої чужини, глядів він на своїх учеників і пізна-вав їхні обличчя ; і не міг пізнати їх. Аж коли підняли його на ноги, тогді в одну мить від-мінилось його око ; він зрозумів усе, що стало ся, погладив бороду і промовив дужим го-лосом :

„Гаразд ! Досить вже сього ; тільки по-дбайте, ученики мої, щоб ми мали добру ве-черу, тай чимскорше ! Так гадаю відпокуту-вати за погані сни !

А вістун буде пити і їсти побіч мене ; тай истинно, я ще покажу йому море, що в ньому зможе втонути !“

Так мовив Заратустра. А відтак глядів довго в обличчя ученикови, що сон толкував, і потрясав головою.

* * *

Про визволеннє.

Коли одного дня переходив Заратустра через великий міст, його окружили каліки і жебраки, і один горбатий так промовив до нього :

„Бачиш, Заратустро! І люд теж учить ся від тебе і починає вірити в твою науку : але щоб він цілком п вірив тобі, для сього треба ще одного — ти мусиш переконати і нас, калік. Отсе тут тобі гарний вибір тай истинно, нагода до роботи з неодним чудом! Сліпих можеш оздоровляти і кривих просгувати, щоб бігали ; а в того, хто за багато має са собою, міг-би ти відняти денешо : — отсе, думаю була-би властива дорога, вчинити, щоб каліки повірили в Заратустру!“

А Заратустра відповів тому, що промовляв, отсими словами :

Коли в горбатого взяти його горба, забираєть ся його духа від нього — так учить люд. А коли сліпому дати його очі, він бачити-ме забагато лихих річий на землі : і буде проклинати того, що оздоровив його. А хто простує кривого, щоб бігав, чинить йому найбільшу кривду : бо ледви він зможе ходити — з ним розійдуть ся його гріхи ; так люд

навчає про калік. А чому-ж би Заратустра не мав учитись від люду, коли люду учить ся від Заратустри?

Та се ще найменше, від коли живу між людьми, бачити: „у сього не має ока, а в того уха, а в третього ноги, а інші знову загубили язик або ніс або голову“.

Я бачу і бачив гірші річі, деякі такі огидні, що не про всі міг-би я говорити, а про деякі навіть не міг би мовчати: я бачив іменно людній, що їм хибує всього за виїмком одного зміслу — людий, що не є ніщо більше як одно велике око, або один великий рот, або одно велике черево, або щонебудь велике, я зову їх: обернені каліки.

І коли я вертав ся з моєї самоти і переходив уперве почерез отсей міст: я не вірив власним очам, я глядів і знову глядів і мовив нарешті: „се-ж ухо! Ухо таке велике як чоловік!“ Я приглянув ся ще ліпше: і справді, під ухом рушало ся щось, що було жалісно мале, вбоге і дрібоньке. Истинно, величезне ухо сиділо на маленькім, тонкім стебельці, — а те стебелце був чоловік! Хто-ж приложив скло до ока, міг пізнати навіть маленьке зависне личко і побачити, що на стеблі гоїдаєть ся надута душенька. А люду казав мені, що велике ухо є не тільки чоловік, але навіть чоловік великий, геній. Та я

не вірив людови ніколи, коли він говорив про великих людей — і думав далі по своєму, що се обернений каліка, що в нього всього за мало, тільки одного за багато.

Коли Заратустра промовив отсе до горбатого і до тих, що був їхнім голосом і речником, звернув ся, глибоко невдоволений, до своїх учеників і промовив :

Истинно, мої друзи, я ходжу між людьми, немов між куснями і членами людей!

Ото страх мого ока, що бачу всюди чоловіка розбитого і розсіяного, наче по полю битви або в різниці.

І коли моє око заховасть ся з шнішнього в колишне : воно бачить всюди то саме : кусні і члени і жстокі припадки — але не людей!

Нині і колисч на землі — ах! друзи мої — се мій найбільший тягар ; і я не вмів-би жити, не будь я ясновидець того, що мусить прийти.

Ясновидець, бажающий, творець, будучина і міст до будучини — і ах, сам немов каліка на тому мості : ось що є Заратустра.

І ви теж питались нераз у себе : „що є для нас Заратустра? Як звати нам його?“ І немов я, давали й ви питання у відповідь.

Чи він той, що обіцює? Чи той, що довершує? Чи той, що здобуває? Чи, що

насліджує? Чи він осінь? Чи леміш? Чи лікар? Чи оздоровлений? Чи він поет? Чи може правдомовець? Чи освободитель? Чи може поборник? Добрий? Чи злий?

Я ходжу між люльми як куснями будучини: тої будучини, що бачу я.

І в тому вся моя поезія і всі змагання щоб я вимарив одно і зложив до купи, щє є куснем і загадкою і жостоким припадком.

Як видержав-би я, бути чоловіком, коли-б чоловік не був поетом і відгадувачем загадок і освободителем припадку?

Минувших освободити і всяке „було“ перетворити на „так хотів я!“ — отсе було-б у мене визволення!

Воля — зоветь ся освободитель і вістун радости: так учив я вас, мої други! Але тепер навчіть ся ще й сього: і воля сама ще увязнена.

Воля освободжує: але як зоветь ся те, що й освободителя кує в кайдани?

„Було“: так зоветь ся скрегіт зубів і журба найсамотнійша волі. Безсильна проти всього, що стало ся — є вона лихим видцем всеї минувшини.

Бо взад не може воля хотіти; а що їй не зломити часу анї його жадоби — ось в тому журба найсамотнійша волі.

Воля освободжує: але що видумує сама воля, щоб скинути із себе свою журбу і сміятись на свою вязницю?

Ах, безумний стаєть ся кождий увязнений! Без'умно освободжуєть ся теж увязнена воля.

Що час не вертаєть ся, се її гнів завзятий; „те, що було“ — зовєть ся камінь, що його похотити не годна.

Тому котить камінне з гніву і невдоволення і мстить ся на всьому що, як вона, гніву й невдоволення не почуває.

Так воля, освободитель, стала ся лиходієм: і мстить ся на всьому, що може терпіти, за те, що їй повернути ся годї.

Отсе, так отсе мєсть називаєть ся: відраза волї до часу і його „було“.

Истинно, велике безумство сидить в нашій волї; проклоном для всього, що чоловіче, стало ся, що те безумство навчило ся духа!

Дух мєсти, други мої: ось що було досї найліпшою призадумую чоловіка; і де терпінне було, там мусїла все бути кара.

„Кара“ власне, так зове себе сама мєсть: облудним словом вбрехала вона в себе добру совість.

А що в самому бажуючому терпінне є, бо взад воно не може бажати, тому й само бажанне і всяке житте — карою мало бути!

І тепер стала валити ся хмара за хмарою на духа: поки врешті божевільє не проголо-сило: „все гине, тому все варте того, щоб загинуло!“

„І се справедливість єдина, той закон часу, що своїх дітий мусить пожирати“: так учило божевільє.

„Морально впорядковані всі річі по праву і карі. Ах, де визволенє від бігу річій і карі, „існуваннє!“ Так учило божевільє.

„Чи може визволеннє бути, коли є вічне право? Ах, не даєть ся котити камінь „було“: вічні мусять бути всі карі!“ Так учило божевільє.

„Ніяке діло не може бути знищене: як-же могло-б воно статись під карі несповне-нє? Отсе, отсе вічне у карі, „існуваннє“, що само існуванє мусить знову бути ділом і виною!

„Хиба що воля врешті освободила-б себе і бажаннє стало-б ся не бажаннєм —“: але ви, брати мої, знаєте сю казочку божелілля!

Я відводив вас від неї, навчаючи: „воля є творець.“

Усе „було“ буде кусень, загадка, жостокий припадок — поки творча воля не скаже: „але так хотіла я!“

— Поки творча воля не скаже: „Але так хочу я! Так буду я хотіти!“

Та чи вона казала вже так? І коли прийде се? Чи вже воля випряжена із власного безумства?

Чи вже воля стала ся освободженнем і вістунном радости? Чи вже від'учила ся духа мести і всього скреготу зубів?

І хто вчив її помиренья з часом і висшого, як усе миреннє?

Висшого, як усе миреннє, мусить хотіти воля, що є змаганнем до сили: — але як прийде воно до неї? Хто вчив її бажати взад?

Але на сьому слові його мови стало ся, що Заратустра з'упинив ся нечаяно і був цілком як той, що зляк ся до безтїаи. Наляканим поглядом глядів він на своїх учеників; його око прошибало мов стрілами їхні думки явні і тайні. Але за малу хвилю сміяв ся він знову і мовив задобрений:

„З людьми тяжко жити, бо мовчати так тяжко. Особливо для балакучого“.

Так мовив Заратустра. А горбатній прислухав ся до його мови, накривши обличє; але як почув, що Заратустра смієть ся, виглянув цікаво і промовив звільна:

„Одначе, чому Заратустра говорить инакше до нас, як до своїх учеників?“

Заратустра відповів: „Чого тут дивувати
ся! З горбатими можна говорити горбато!“

„Добре, сказав горбатий; а з учениками
можна говорити по шкільному.“

Але чому Заратустра говорить інакше
до своїх учеників — як до себе самого?“

* *
 ◀

Про людську мудрість.

Не високість, але урвище річ страшна!
Урвище, де погляд паде в долину, а
рука хватає ся в гору. Заворот огортає
серце від сеї подвійної волі.

Ах, други, чи вгадуєте ви подвійну волю
серця мого?

Ото моє урвище і моя небезпека, що
мій погляд кидаєть ся у високість, а рука
моя рада-би держати ся й опирати — на гли-
бині!

Чоловіка хватаєть ся моя воля, ланцю-
хами прив'язує себе до чоловіка, бо за над-
чоловіком тягне мене: туди хоче моя друга
воля.

І для сього живу сліпий між людьми;
наче-б я не знав їх: щоб моя рука не цілком
втратила віру в міцну підставу.

Я не знаю вас, люди: ся темрява й по-
тіха залягає часто довкола мене.

Я сиджу на брамі готовий для всякого
розбишаки і питаю ся: хто хоче обманути мене?

Отсе моя перша людська мудрість; я
даю обманути себе, щоб тільки не стерегти
ся обманців.

Ах, коли-б я стеріг ся чоловіка, як міг-би чоловік бути якором моєї бані! Як легко підняло-б і понесло мене в гору!

Таке провидінне над моєю долею, що я без остороги мушу бути.

А хто не хоче загинути між людьми, мусить учитись пити з усіх склянок; і хто хоче остатись чистий між людьми, мусить уміти мити ся навіть в нечистій воді.

І так мовив я не раз, втішаючи себе: „Гейже, старе серце! Нещастє невдалось тобі: напувай ся сим як твоїм — щастєм!“

А се моя друга людська мудрість: я щаджу пишних більше як гордих.

Хиба-ж вражена пиха не є матірю всіх трагедий? Але де гордість вражено, там виростає щось ліпше, як гордість.

Щоб житє добре виглядало, треба, щоб його гру грати добре: а до сього треба добрих акторів.

Я завважив, що з усіх пишних добрі актори: вони грають і хочуть, щоб на них приглядати ся радо, — весь їхній дух є в тому бажанню.

Вони виставляють себе, винаходять себе; я люблю близько них глядіти на життє, — воно виздорює з чорної задуми.

Тому щаджу я пишних, бо вони лікар;

моїй чорній задумі і держать мене ксло чоловіка як видовища.

А врешті: хто зміряє в пишного цілу глибину його скромности! Я для нього добрий і слочуваю йому задля його скромности.

Від вас він хоче навчити ся віри у себе; він годує ся вашими поглядами, їсть похвалу з ваших рук.

Навіть вашій ложі вірить він, коли добре брешете про нього; бо в самій глибині зітхає його серце: „що-ж є я!“

І коли се правдива чеснота, що сама не знає про себе: гарно, пишний не знає про свою скромність!

А отсе моя третя людська мудрість, що виду з лих не даю збавити собі вашою похливною.

Я щасливий, коли бачу дива, що їх горяче сонце виплоджує: тигрів, пальми і тарахкавки.

І між людьми бувають гарні виплоди горячого сонця і чимало дивного дива у злих.

Але як ваші найбільші мудрці виявились мені не так конче мудрі, так і людська злоба, бачиш я, менша своєї слави.

І пераз питаю ся я, потрясаючи головою: Чого ще тарахкати, ви тарахкавки!

Истинно, і для злого є ще будучина!

Найгорячіше полудне ще не відкрите для чоловіка !

Як багато дечого тепер називаєть ся крайною злобою, що прецінь тільки на два-найцять стіп широке і на три місяці довге ! Колись більші смоки родитись-муть на світ.

Бо щоб надчоловік мав свого смока, свого над-смока, що був би гідний його : для сього мусить багато горячого сонця жаріти над вохким пралісом.

Ваші дикі коти мусять обернути ся в тигрів а ваші їдовиті ропухи в крокодилів : бо добрий стрілець повинен мати добрі лови !

Тай истинно, ви добрі і справедливі ! У вас багато смішного, а перед усім ваш страх перед тим, що досі звало ся „чортом“ !

Ви такі далекі душею від всього великого, що для вас був би страшний надчоловік в своїй доброті !

А ви мудрці і ви, що пізнаєте, тікали-б перед сонішним жаром мудрости, що в ньому надчоловік купає з розкішю свою наготу !

Ви найвисші люди, що вас моє око зустрічало ! отсе мій сумнів про вас і мій сміх таємний : я певен, що ви назвали-б мого надчоловіка — чортом !

Ах, я утолив ся тими найвисшими і найліпшими : з їхньої „високости“ бажалось мені в гору, геть до надчоловіка !

Жахом пройняло мене, коли тих найліпших побачив я нагих: тогді вирости мені крила, щоб летів я в далеку будучину.

В дальшу будучину, південнійше полудне, як марив колинебудь який творець: туди, де боги соромлять ся своєї одежі!

Але в а с хочу бачити одітих, мої ближні, добре пригладжених, пишних і гідних як „добрих і справедливих“, —

І одітий буду сам сидіти між вами, — щоб вас і себе не пізнавав я: ото власне моя остання людська мудрість. —

Так мовив Заратустра.

* * *

Найтихша година.

Що стало ся зо мною, други мої? Ви бачите, що я схвильований, гнаний, що ступаю неспрадо, що готов відійти — ох, від вас відійти!

Так, ще раз мусить Заратустра в свою самоту: та невесело повертаєть ся сей раз медвідь в свою печеру!

Що стало ся зо мною? Хто повелів мені? — Ах, моя загнувана пані хоче так, вона промовила до мене; чи називав я вже вам її імя?

Вчера під вечір промовила до мене моя **найтихша година**: таке імя моєї страшної пані.

І стало ся, — бо про все мушу сказати вам, щоб ваше серце не затвердло для мене, що покидаю вас нечаяно!

Чи знаєте ви страх засипляючого?

Аж до пят застиває він із страху, що земля усуваєсь під ним і починаєть ся сон.

Кажу вам се як порівняннє. Вчера, в **найтихшій** годину, усунулась мені земля: сон почав ся.

Вказівка майнула, годинник мого життя віддихнув ся, — ніколи не чув я такої тиші коло себе: аж завмерло з жаху моє серце.

Відтак щось промовило без голосу: „Ти знаєш про се, Заратустро?“ —

І я кричав із страху від того шепоту і кров уступилась мені з обличчя: але я мовчав.

Тогді щось вдруге промовило без голосу до мене: „Ти знаєш про се, Заратустро, але ти не говориш про се!“ —

А я відповів немов у-перекір: „Так, я знаю про сє, але не хочу говорити!“

Тогді знову промовило до мене без голосу: „Ти не хочеш, Заратустро? Чи се справді правда? Не ховай ся в свою упертість!“

І я плакав і дрожав як дитина і мовив: „Ах, я хотів, але як міг я те! Прости мені се одно! Воно понад мої сили!“

Тогді знову промовило до мене без голосу: „Що залежить на тобі, Заратустро! Скажи своє слово і розбий ся!“ —

А я відповів: „Ах, чи се моє слово? Хто є я? Я жду гіднішого; я не варт навіть, щоб розбити ся об нього“.

Тогді знову промовило до мене без голосу: „Що залежить на тобі? Ти в мене ще не досить покірний. В покори найтвердша шкіра“. —

І я відповів: „Чого-ж не посила вже шкіра моєї покори! Я живу у стіп моєї високости: як за високі мої верхи? Ще ніхто не сказав мені сього. Але добре знаю я свої долини“.

Тоді знову промовило до мене без голосу: „Ох Заратустро, хто гори має переставляти, той мусить переставляти долини й низини“.

А я відповів: „Мое слово ще не ворушило гори, і що я говорив, не дійшло до людей. Я йшов до людей, але ще не дійшов до них“.

Тоді знову промовило до мене без голосу: „Що ти знаєш про се! Роса паде на траву, коли ніч наймовчалива“.

А я відповів: „вони глумились мені, коли я шукав і пішов власною дорогою; і справді дрожали тогді мої ноги:“

І так мовили вони до мене: ти змилив дорогу, тепер ще відовчиш ся ходити!“

Тоді знову промовило до мене без голосу: „Що їхній глум! Ти той, що відучив ся послуху: тепер приказуй!“

Чи не знаєш, кого всім треба найбільше? Хто приказує велике.

Велике діло довершити тяжко: але тязше велике приказувати.

Отсе непростиме у тобі: ти маєш силу, і не хочеш панувати“. —

А я відповів: „У мене немає голосу льва задля приказування“.

Тоді знову промовило до мене мов шепотом: „Найтихші слова приносять бурю. Думки, що приходять на голубиних ногах, кермують світом.“

Ах Заратустро, тобі ходити як тії того, що мусить прийти: так приказувати-меш і, приказуючи, іти передом“. —

А я відповів: „Мені сором“.

Тоді знову промовило до мене без голосу: „Ти ще мусиш стати ся дитиною і без сорому.“

Гордість молодости ще лежить на тобі, пізно став ся ти молодий: та хто хоче статись дитиною, мусить і молодість свою перемогти“.

І я надумувавсь довго і дрозав. А врешті сказав я, що й перше казав: „я не хочу“.

Тоді загомонів сміх коло мене. Ах, якже той сміх потряс мою утробу, як роздер моє серце!

І тоді промовило до мене в останнє: Ох, Заратустро, твої плоди доспіли, але ти не доспів для твоїх плодів!

Тому ти мусиш назад в самоту: тобі ще треба збутвіти“.

І знову засміяло ся щось і втекло : від-так стало тихо коло мене, якби подвійною тишею. А я лежав на землі, і горячий піт спливав з мого тіла.

Тепер чули ви все, і чому я мушу назад в самоту. Нічого не затаїв я перед вами, мої друзи.

Але й се чули ви від мене, хто все ще найбільш мовчаливий між людьми — і так бажає зостатись!

Ах друзи мої! Я ще мав-би сказати вам щось, я ще мав-би дати вам щось! Чому-ж не даю? Чи я скупий?”

Коли Заратустра промовив сими словами, його пройняв біль із-за недалекого розстання з друзями, і він плакав голосно ; і ніхто не вмів розрадити його. А в ночі пішов він сам один і покинув своїх друзів.

* * *

Голоси преси про „Начерк історії української літератури“ І.

Богдана Лепкого.

(Загальна Бібліотека ч. 1—6)

„Świat słowiański“ пише в зошиті першій за січень 1910: „Автор зазначає в переднім слові, що йому не ходить про науковий виклад, але про познакомлене як найширших українських кругів з рідною літературою в приступній, старанній і викінченій формі. У вступі пояснює, як повстала і розвивала ся історія літератури, рідтак обговорює бібліографію української літератури. Властиву працю поділив на шість частий, стараючись обняти в кожній з них як мога докладно й всесторонно певну добу або певен рід літератури, одначе так, щоб читач не відчував поділу, а тільки мав у ньому поміч в орієнтації і загальному перегляді. Ту саму старанність слідно також в способі укладу предмету. Йдучи за історією Тена, що кожда література є витвором даного milieu, оповідає автор про сучасну історію Руси, її політичний і суспільний стрій, про звичаї й обичаї, вірування й обряди, малює образ життя князів і їхніх дружин, оповідає багато про купецтво її чернече життя, про зносини з сусідами і взаємні впливи.

Популярна мета видавництва й неширокі рамки книжки не дали змоги розвинути предмет як слід; автор говорить тільки про те, що найхарактерніше і найкрасше в його рідній літературі. Він дбає одначе, щоб не поминути нічого, зберігаючи відповідну перспективу і висуваючи на перше місце найважливіші моменти: пр. византийські впливи (хоча може й за дуже зменшує їхнє значіння); велике значіння Луки Жидяти-й Іляріона і два різні літературні напрямки, що виплили від них; літопись т. зв. Несторову і т. д. „Слово о полку Ігореві“, яке автор переклав гарно і знаменито на польську мову, і яким, як сам зазначає в передмові, займається від ранньої молодости, посвятив окрему, довшу главу.

Стараючись доказати автентичність твору й з'ясувавши докладно історичний підклад „Слова о полку“, переходить автор до властивої оцінки, розвертаючи перед читачем як мога докладно ціле багатство кольориту й образів, високо артистичний уклад і оброблене сеї єдиної в свому роді поеми.

Треба піднести ще велику кількість гарно дібраних і цікавих цитатів, що переплітають незвичайно гарний, живий і барвистий, а прозорий стиль книжки.

Вр. К.

Przełgąd krajowy (в Київі) в числі 11—12 з 5. січня 1910: „Маємо врешті українською

мовою історію української літератури, написану незвичайно приступно і популярно, — „підручник призначений для вжитку тих, каже автор, що хотіли-б в головному начерку познакопитись з історією української літератури“. Досі появил ся том I., що обнимає добу до нападу Татар, отже до XII. ст. включно. Починаючи з найдавнішої, народньої поезії передхристиянської, веде нас автор крізь часи Володимира Великого, показує ті ріжнородні впливи, що їм підпадало тодішнє письменство, живо і гарно з'ясовує той творчий рух, що вливав життє в такі позірно мертві твори як Луки Жидяти й Іляріона, Клима Смолятича й Кирила Турівського, врешті цілу давню релігійно-моралізаторську літературу.

Опісля переходить автор до літописів і хронік, добуває перлини поезії заховані в тому багатстві писаного слова і кінчає перший том прегарним акордом „Слова о полку Ігорезі“.

„Минула ся колишня наша слава — сими словами кінчить автор сю першу добу літератури. Велика і блискуча будівля Володимира давно в руїні. Лицарські бої наших предків з дзійським хижацтвом, — забуті і нами і чужими. — І вже ми не панове, а раби і вже не слава золотить наші крила, а сором невол згинає ярмом згорблені шиї. Та на сторожі

коло нас стоїть наше слово. Воно нас кріпить, завзиває до бою і підносить з упадку. Святе, рідне слово". Його будуче, його слава руководили автором в тяжкій праці змальовання обряду найдавнішої української літератури. І за сю працю належить ся йому велика дяка, бо варта пізнати сю далеку добу, хочби задля науки для шнішнього дня, як мовить автор „для того сдиного, з серця видертого клича: о стонати руской землі, помянувши первую годину.“ (W.)

„Gazeta powszechna“ (головний орган людовців в Кракові) в ч. 29, з 6. лютого 1910: „Найновіше українське видавництво під назвою „Загальна бібліотека“, видавана книгарнею Оренштайна в Коломиї, почало ся цінним томом історії української літератури Богдана Лепкого. — Хто інтересуєть ся сим предметом, того зацікавить як сам зміст книжки, так і особа автора. Українці мають історію української літератури написану Огоновським, але то підручник сухий, писаний науковим гребачем. Книжка Лепкого живійша, цвітиста і приємнійша в читаню. — про се впевняє само імя автора. Се імя не чуже і не баїдуже і для польського загалу, як мусить признати кождий, хто пізнав його близше“

